

ΕΚΘΕΣΗ 2023

ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΡΑΜΠΑΤ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΟΚΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΕΛΛΑΔΑΣ – ΜΑΡΟΚΟΥ

Συντάκτρια: Χαρίκλεια Τοπούζη, Γραμματέας Ο.Ε.Υ. Γ΄

Ραμπάτ, Ιούλιος 2024

Πίνακας περιεχομένων

1	Οικονομία Μαρόκου	1
1.1	Επισκόπηση της οικονομίας του Μαρόκου	1
1.1.1	Η δομή της οικονομίας.....	3
1.1.2	Βασικά οικονομικά μεγέθη	9
1.1.3	Εξωτερικό εμπόριο	10
1.1.3.1	Εμπόριο αγαθών	11
1.1.3.2	Εμπόριο υπηρεσιών	16
1.1.4	Επενδύσεις	18
1.2	Οικονομικές προβλέψεις 2024.....	21
1.3	Οικονομικές σχέσεις Μαρόκου	23
1.3.1	Μαρόκο – ΠΟΕ.....	23
1.3.2	Μαρόκο – Ευρωπαϊκή Ένωση	23
1.3.3	Συμμετοχή σε περιφερειακές Οικονομικές / Τελωνειακές Ενώσεις.....	25
1.3.4	Συμμετοχή σε διεθνή φόρα και ομάδες χωρών.....	25
2	Οικονομικές σχέσεις Ελλάδας – Μαρόκου	27
2.1	Διμερές εμπόριο.....	27
2.1.1	Εμπόριο αγαθών	27
2.1.2	Εμπόριο υπηρεσιών	32
2.2	Άμεσες επενδύσεις.....	34
2.2.1	Επενδύσεις της Ελλάδας στο Μαρόκο	34
2.2.2	Επενδύσεις του Μαρόκου στην Ελλάδα	34
2.3	Θεσμικό πλαίσιο οικονομικής συνεργασίας Ελλάδας - Μαρόκου	35
2.4	Απολογισμός δράσεων οικονομικής διπλωματίας 2023	36
3	Συμπεράσματα – προτάσεις	38
3.1	Προοπτική ανάπτυξης διμερούς οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας	38
3.2	Προοπτική προώθησης των επενδύσεων	43
3.3	Προτάσεις δράσεων ενίσχυσης εξωστρέφειας.....	44
4	Παράρτημα - Χρήσιμες διευθύνσεις.....	45

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1: Βασικά οικονομικά μεγέθη Μαρόκου	10
Πίνακας 2: Εξωτερικό εμπόριο Μαρόκου	11
Πίνακας 3: Εξαγωγές αγαθών Μαρόκου.....	12
Πίνακας 4: Εισαγωγές αγαθών Μαρόκου	13
Πίνακας 5: 10 Σημαντικότεροι προορισμοί εξαγωγών Μαρόκου και η θέση της Ελλάδας (2023)	15
Πίνακας 6: 10 Σημαντικότεροι προμηθευτές Μαρόκου και η θέση της Ελλάδας (2023)	15
Πίνακας 7: Εισπράξεις Μαρόκου	17
Πίνακας 8: Πληρωμές Μαρόκου	18
Πίνακας 9: Εισπράξεις από εμβάσματα Μαροκινών που διαμένουν στο εξωτερικό	18
Πίνακας 10: Επενδύσεις από και προς το Μαρόκο	19
Πίνακας 11: Εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδας – Μαρόκου	27
Πίνακας 12: Ελληνικές εξαγωγές στο Μαρόκο – 10 σημαντικότερες κατηγορίες 2023	28
Πίνακας 13: Ελληνικές εξαγωγές στο Μαρόκο – 10 κυριότερα προϊόντα 2023.....	29
Πίνακας 14: Ελληνικές εισαγωγές από το Μαρόκο – 10 σημαντικότερες κατηγορίες 2023 .	30
Πίνακας 15: Ελληνικές εισαγωγές από το Μαρόκο – 10 κυριότερα προϊόντα 2023.....	31
Πίνακας 16: Ισοζύγιο υπηρεσιών	32
Πίνακας 17: Εισπράξεις της Ελλάδας από το Μαρόκο	33
Πίνακας 18: Πληρωμές της Ελλάδας στο Μαρόκο	33
Πίνακας 19: Επενδύσεις της Ελλάδας στο Μαρόκο	34
Πίνακας 20: Επενδύσεις του Μαρόκου στην Ελλάδα	34
Πίνακας 21: Προοπτική ανάπτυξης διμερούς εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών	38

* Τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν το έτος 2023 είναι προσωρινά.

* Η ισοτιμία ευρώ (€) / ντιρχάμ (DH), σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου (Ιούλιος 2024), ορίζεται σε 1 € = 10,7 DH. Στα σημεία που, προς διευκόλυνση, σημειώνεται η μετατροπή, το ποσό προκύπτει κατά προσέγγιση και θα πρέπει να υπολογίζεται μία προς τα κάτω απόκλιση της τάξης του 7%.

1 Οικονομία Μαρόκου

1.1 Επισκόπηση της οικονομίας του Μαρόκου

Η μαροκινή οικονομία κατάφερε να επιδείξει αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα έναντι των αιφνίδιων εξελίξεων των τελευταίων ετών (πανδημία Covid-19, διαδοχικές ξηρασίες, επιπτώσεις πολέμου στην Ουκρανία), χάρη στην σταθερότητα των μακροοικονομικών μεγεθών, των θεσμικών πλαισίων και των οικονομικών πολιτικών.

Η ανθεκτικότητα της μαροκινής οικονομίας επιβεβαιώθηκε εκ νέου, το 2023, καθώς η οικονομική δραστηριότητα επιταχύνθηκε, οι πληθωριστικές πιέσεις εκτονώθηκαν και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε, παρά την συνεχιζόμενη λειψυδρία (που προκάλεσε σοβαρές απώλειες θέσεων εργασίας στο γεωργικό τομέα), τον καταστροφικό σεισμό του Σεπτεμβρίου του 2023 στην περιοχή Al Haouz και τη μειωμένη ανάπτυξη στην Ευρωζώνη. Το φιλόδοξο σχέδιο υποδομών που ανακοίνωσαν οι μαροκινές Αρχές (συμπεριλαμβανομένων των τομέων του νερού και της ενέργειας) αναμένεται να ενισχύσει περαιτέρω τις επενδύσεις και την ανάπτυξη, τα προσεχή έτη. Το δημοσιονομικό έλλειμμα, το 2023, ήταν χαμηλότερο από το προβλεπόμενο στον Προϋπολογισμό επίπεδο, με τις μαροκινές Αρχές να σχεδιάζουν περαιτέρω σταδιακή δημοσιονομική σύσφιξη, τα επόμενα τρία χρόνια. Η εφαρμογή του διαρθρωτικού προγράμματος συνεχίστηκε, ιδιαίτερα όσον αφορά την αναδιάρθρωση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, υγείας και εκπαίδευσης.

Μακροσκοπικά, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα¹, το Μαρόκο βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σημείο της αναπτυξιακής του διαδικασίας. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που ξεκίνησαν πριν από δύο δεκαετίες οδήγησαν σε μία διαρκή περίοδο οικονομικής ανάπτυξης και μείωσης της φτώχειας, πρωτοφανή στην πρόσφατη ιστορία της χώρας. Ωστόσο, αυτό το μοντέλο άρχισε να παρουσιάζει αυξανόμενα σημάδια κόπωσης, ακόμη και πριν από την πανδημία του Covid-19, αναδεικνύοντας την ανάγκη δημιουργίας ενός περιεκτικού εθνικού προγραμματισμού προς αναζωογόνηση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου (New Development Model - NDM), το οποίο έθεσε φιλόδοξους αναπτυξιακούς στόχους με χρονικό ορίζοντα το 2035.

Το περιεχόμενο του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου έχει πολυδιάστατο χαρακτήρα, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό, και λαμβάνει υπόψη τις σημαντικές προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν η μαροκινή οικονομία και κοινωνία, σε διάφορους, στρατηγικής σημασίας για την χώρα, τομείς, στην μετά Covid εποχή, όπως εκείνους της υγείας, της γεωργίας και της διατροφικής επάρκειας (η οποία, υπό το φως των πρόσφατων ξηρασιών, αποκτά μέγιστη σημασία για την χώρα), της ενέργειας, της βιομηχανικής ανάπτυξης και του τουρισμού.

Ο εν λόγω σχεδιασμός βασίζεται σε πέντε πυλώνες, ήτοι την χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας ως μοχλού ταχέως μετασχηματισμού των οικονομικών και διοικητικών

---

¹ Country Climate and Development Report, World Bank, October 2022

διαδικασιών, την δημιουργία αποτελεσματικού διοικητικού μηχανισμού, την εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων χρηματοδότησης βασικών έργων υποδομής (μέσω φορολογικών μεταρρυθμίσεων και πλήρους ενσωμάτωσης του “ανεπίσημου τομέα” στο νόμιμο παραγωγικό ιστό), την συμμετοχή στο όλο εγχείρημα των Μαροκινών πολιτών, που διαβιούν στην αλλοδαπή και, τέλος, την εκμετάλλευση των προοπτικών συνεργασίας με τους κυριότερους διεθνείς εταίρους της χώρας.

Καθοριστικούς παράγοντες για την επιτυχή υλοποίηση του Νέου Αναπτυξιακού Προτύπου αποτελούν η διαφοροποίηση της οικονομίας της χώρας (με την μετάβαση σε υψηλής παραγωγικότητας και προστιθέμενης αξίας δραστηριότητες), η βελτίωση της ποιότητας του ανθρώπινου δυναμικού, η όσον το δυνατόν ευρύτερη συμμετοχή των μαροκινών πολιτών στην νέα αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς και η αποκέντρωση και ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, ωστόσο, η χώρα αντιμετωπίζει σύνθετες και αλληλένδετες προκλήσεις για την εφαρμογή αυτού του οράματος: (i) αυξημένη ευπάθεια στην κλιματική αλλαγή, όπως αποδεικνύεται από τις διαδοχικές ξηρασίες, (ii) επείγουσα ανάγκη επιτάχυνσης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων προκειμένου να τεθεί η χώρα σε πιο σταθερή, δίκαιη και βιώσιμη αναπτυξιακή πορεία και (iii) επίτευξη των παραπάνω μέσα σε ένα περιορισμένο δημοσιοοικονομικό πλαίσιο.

Επιχειρηματικό κλίμα στο Μαρόκο

Εθνικός στόχος του Μαρόκου, έως το 2035, είναι η αντιστροφή του ποσοστού μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων, ώστε οι ιδιωτικές επενδύσεις να αντιστοιχούν στα 2/3 των συνολικών επενδύσεων της χώρας και οι δημόσιες στο 1/3 (το αντίστροφο, δηλαδή, από ό,τι συμβαίνει επί του παρόντος).

Το Μαρόκο διαθέτει πολιτική σταθερότητα, υποδομές διεθνούς επιπέδου (λιμένες, αυτοκινητόδρομους, σιδηρόδρομους) και εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Ταυτόχρονα προσφέρει σημαντικά επενδυτικά κίνητρα (πχ. χρηματοδότηση έως και 30% της επένδυσης βάσει του νέου Επενδυτικού Χάρτη ανεξαρτήτως χώρας προέλευσης, λειτουργία του Επενδυτικού Ταμείου Mohammed VI, ανάπτυξη βιομηχανικών και εμπορικών ζωνών, φορολογικά κίνητρα, ευνοϊκή μεταχείριση στους δημόσιους διαγωνισμούς για τις εγχώριες εταιρείες) και εύκολη πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά. Επιπλέον, δεδομένης της πολιτικής προώθησης σχέσεων Νότου-Νότου που αναπτύσσει με επιτυχία, λειτουργεί, πράγματι, ως πύλη εισόδου και σε άλλες αφρικανικές αγορές (κυρίως της Δυτικής Αφρικής).

Από την άλλη πλευρά, η δραστηριοποίηση στην μαροκινή αγορά, σύμφωνα με ευρωπαϊκές εταιρείες που διαθέτουν εδώ παρουσία, χαρακτηρίζεται από σημαντική καθυστέρηση στις πληρωμές, περίπλοκες τελωνειακές, διοικητικές και δικαστικές διαδικασίες, δυσχερή πρόσβαση σε χρηματοδότηση, ύπαρξη ζητημάτων διαφάνειας και διακυβέρνησης, καθώς και ιδιαιτεροτήτων, όσον αφορά την επιχειρηματική κουλτούρα και την γλώσσα.

Απαραίτητη για την επιτυχή επιχειρηματική και εμπορική δραστηριοποίηση στην μαροκινή αγορά κρίνεται η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων και μακροχρόνιων συνεργασιών με αξιόπιστους Μαροκινούς συνεργάτες.

1.1.1 Η δομή της οικονομίας

Παρά τις δυσμενείς διεθνείς συνθήκες (γεωπολιτικές εντάσεις και χρηματοοικονομικές συνθήκες) και τις προκλήσεις σε εθνικό επίπεδο (ανεπαρκείς και ακανόνιστες βροχοπτώσεις, σεισμός Σεπτεμβρίου σε περιοχή Al Haouz), η οικονομία του Μαρόκου, το 2023, παρουσίασε ενισχυμένο ρυθμό ανάπτυξης στο +3,2% (+1,3% το 2022), γεγονός το οποίο αντανάκλα κυρίως την βελτίωση της προστιθέμενης αξίας του αγροτικού τομέα και των δραστηριοτήτων του τριτογενούς τομέα.

Στον πρωτογενή τομέα, η προστιθέμενη αξία, το 2023, βελτιώθηκε κατά +6,5%, έναντι -12,9% το 2022. Αυτή η εξέλιξη εξηγείται από την ανάκαμψη της προστιθέμενης αξίας του γεωργικού τομέα κατά +6,2% (έναντι μιας πτώσης κατά -12,9% το προηγούμενο έτος), σε συνάρτηση με τη σχετική αύξηση της παραγωγής σιτηρών, σε σύγκριση με το πολύ χαμηλό επίπεδο της προηγούμενης περιόδου.

Συγκεκριμένα, παρά τις δυσμενείς κλιματικές συνθήκες και την αύξηση του κόστους παραγωγής, η παραγωγή σιτηρών και η πλειονότητα των καλλιεργειών καρποφόρων δέντρων και λαχανικών διατήρησαν γενικά ικανοποιητικά επίπεδα απόδοσης. Έτσι, η παραγωγή σιτηρών ανήλθε σε 55,1 εκ. τόνους κατά τη διάρκεια της γεωργικής περιόδου 2022/23, σημειώνοντας σημαντική αύξηση (+62%), σε συνέχεια της ιστορικής πτώσης κατά -67% την προηγούμενη γεωργική περίοδο. Επιπλέον, η παραγωγή αυξήθηκε κατά +4,2% για τα εσπεριδοειδή και κατά +0,3% για τις ελιές. Η συγκομιδή χουρμάδων παρουσίασε αύξηση κατά +6,5%, φτάνοντας στους 115.000 τόνους.

Ο τομέας της αλιείας σημείωσε αισθητή ανάκαμψη κατά +16,7%, έναντι μιας μείωσης κατά -9,8% το 2022. Ο όγκος της παράκτιας και ερασιτεχνικής αλιείας μειώθηκε κατά -11%, σε σύγκριση με το +13% στο τέλος του 2022, λόγω της μείωσης των αλιευμάτων πελαγικών ψαριών (-17%), κεφαλοπόδων (-9%) και μαλακίων (-6%). Αυτές οι μειώσεις αντισταθμίστηκαν από την αύξηση των αλιευμάτων λευκών ψαριών (+45%), καρκινοειδών (+27%) και φυκιών (+269%).

Η προστιθέμενη αξία του δευτερογενούς τομέα, το 2023, παρουσίασε μικρή ανάκαμψη κατά +0,7% (έναντι -1,7% το 2022). Αυτή η εξέλιξη αποτυπώνει, αφενός, μέτριες αυξήσεις στο επίπεδο των μεταποιητικών βιομηχανιών (+2,2%, έναντι +0,3% το 2022) και της ηλεκτρικής ενέργειας και του νερού (+1,3%, έναντι -3,1% το 2022) και, αφετέρου, συρρίκνωση των εξορυκτικών βιομηχανιών (-2,1%, έναντι -9,4% το 2022) και των κατασκευών (-0,8%, έναντι -3,5% το 2022).

Συγκεκριμένα, η παραγωγή φωσφάτων, το κύριο προϊόν του εξορυκτικού τομέα της χώρας, σημείωσε μείωση -5,8% στο τέλος του 2023, μετά από μείωση -20,1% ένα χρόνο νωρίτερα. Η παραγωγή φωσφορικών παραγώγων εμφάνισε αύξηση +1% (μετά από -6,8% το 2022), λόγω ανάκαμψης της παγκόσμιας ζήτησης στις κύριες αγορές, ιδίως στη Νότια Αμερική, την Ευρώπη και την Ινδία, κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2023. Ο κύκλος εργασιών του κρατικού Ομίλου εξόρυξης, παραγωγής και εμπορίας φωσφάτων και παραγώγων, OCP (Office

Chérifien des Phosphates), κολοσσός στον τομέα των φωσφάτων παγκοσμίως, έφτασε τα 91,3 δισ. DH (περίπου 9,13 εκ. €), το 2023, παρουσιάζοντας μείωση -20,3% σε σχέση με το προηγούμενο έτος, κυρίως λόγω της μείωσης των τιμών πώλησης σε όλες τις κατηγορίες προϊόντων. Σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα πράσινων επενδύσεων του OCP για την περίοδο 2023-2027, αξίας 130 δισ. DH (περίπου 13 δισ. €), προβλέπονται σημαντικές επενδύσεις στους αλληλένδετους τομείς ΑΠΕ – αφαλάτωσης - πράσινου υδρογόνου - πράσινης αμμωνίας, με σκοπό την επίτευξη ποσοστού τοπικής παραγωγής 70% έως το 2027, μέσω στήριξης 600 μαροκινών βιομηχανικών επιχειρήσεων.

Ο δείκτης παραγωγής της μεταποιητικής βιομηχανίας κατέγραψε αύξηση της τάξεως του +2,0% το 2023, έναντι +0,8% το 2022. Αυτή η εξέλιξη οφείλεται, κυρίως, στην παραγωγή μέσω μεταφοράς (+26,9%), προϊόντων πληροφορικής, ηλεκτρονικών και οπτικών ειδών (+13,4%), αυτοκινητοβιομηχανίας (+13,2%), ηλεκτρικού εξοπλισμού (+13,1%) και φαρμακοβιομηχανίας (+11,9%). Από την άλλη πλευρά, αρνητικές επιδόσεις κατέγραψαν οι τομείς της παραγωγής προϊόντων καπνού (-10,9%) και της υφαντουργίας (-5,2%). Το ποσοστό χρησιμοποίησης της παραγωγικής δυναμικότητας της βιομηχανίας σταθεροποιήθηκε στο 74,4%, αυξημένο κατά +2,1 μονάδες σε σύγκριση με το 2022.

Όσον αφορά την αυτοκινητοβιομηχανία, το Μαρόκο κατατάσσεται, σταθερά, ως ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός και εξαγωγέας οχημάτων σε όρους αξίας, στην αφρικανική ήπειρο, μετά την Νότια Αφρική, και ως μεγαλύτερος εξαγωγέας οχημάτων και εξαρτημάτων αυτοκινήτων από άποψη όγκου εξαγωγών, στην Αφρική. Σύμφωνα με τον εδώ οικονομικό τύπο, το 2023, παρήχθησαν στο Σεριφικό Βασίλειο πάνω από 535.000 οχήματα (πάνω από 470.000 επιβατικά), εκ των οποίων το 90% εξήχθη, κυρίως προς την ΕΕ (κατά βάση Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία), γεγονός το οποίο αποδεικνύει την ενσωμάτωση του Μαρόκου στην αλυσίδα εφοδιασμού των μεγάλων ευρωπαϊκών αυτοκινητοβιομηχανιών. Μεσοπρόθεσμος εθνικός στόχος αποτελεί η επίτευξη 80% ποσοστού τοπικής παραγωγής.

Κατά τη διάρκεια του 2023, η εγχώρια παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας κατέγραψε αύξηση +3,0%, έναντι +0,6% το 2022, ενώ η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας αυξήθηκε κατά +2,6%, έναντι +4,6% ένα χρόνο νωρίτερα.

Η προστιθέμενη αξία του τριτογενούς τομέα, το 2023, υποστηρίζοντας την ανάπτυξη των μη γεωργικών δραστηριοτήτων, διατήρησε τη δυναμική της, με μια αύξηση της τάξης του +3,9%, έναντι +5,4% το 2022. Η συγκεκριμένη εξέλιξη στηρίζεται, κυρίως, στην επίδοση του τομέα του τουρισμού (+25,8%, έναντι +52,6% το 2022). Θετική δυναμική επέδειξαν, επίσης, οι μεταφορές και η αποθήκευση (+4,4%, έναντι +3,8% το 2022), η εκπαίδευση (+3,7%, έναντι +5,5% το 2022), η δημόσια διοίκηση (+3,7%, έναντι +4,2% το 2022), οι χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες (+3,1%, έναντι +7,0% το 2022), η Έρευνα & Ανάπτυξη (+2,8%, έναντι +5,5% το 2022), οι δραστηριότητες ακινήτων (+2,2%, έναντι +1,4% το 2022) και το εμπόριο (+1,6%, έναντι +0,4% το 2022).

Ο τουριστικός τομέας κατέγραψε, εκ νέου, εξαιρετική δυναμική, το 2023, καθιστώντας εμφανή την ανθεκτικότητά του. Ο αριθμός των αφίξεων έφτασε ένα νέο ρεκόρ 14,5 εκ. (αύξηση των ξένων τουριστών κατά +41,2% και των Μαροκινών που διαμένουν στο

εξωτερικό κατά +27,1%), αυξημένος κατά +33,6% σε σχέση με το 2022 και κατά +12,3% σε σχέση με το 2019.

Ο σεισμός μεγέθους 7 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ, που έπληξε την περιοχή Αι Χαουζ, στις 8 Σεπτεμβρίου 2023, οδήγησε σε μαζικές απώλειες ανθρώπινων ζώων (2.901 νεκρούς και 5.530 τραυματίες) και καταστροφή κατοικιών και βασικών υποδομών. Ωστόσο, από τουριστικής άποψης, είχε πολύ περιορισμένο αντίκτυπο για τη χώρα.

Αναφορικά με τον τομέα των μεταφορών, κατά το έτος 2023, η αεροπορική δραστηριότητα παρουσίασε εξαιρετική απόδοση, όπως αποδεικνύει η αύξηση του όγκου της κυκλοφορίας επιβατών κατά +32%, σε σχέση με το έτος 2022, και κατά +8%, σε σχέση με το 2019, φτάνοντας ένα ρεκόρ πάνω από 27 εκ. επιβάτες. Όσον αφορά τη συνολική λιμενική κίνηση, έφτασε, επίσης, σε ρεκόρ 209,4 εκ. τόνων (Mt) εμπορευμάτων, σημειώνοντας αύξηση +7,4% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, και επιβεβαιώνοντας τη σημαντική θέση της χώρας στον τομέα των θαλάσσιων μεταφορών σε περιφερειακό επίπεδο. Συγκεκριμένα, στο λιμενικό συγκρότημα Tanger Med, το 2023, διακινήθηκαν συνολικά 122 εκ. τόνοι εμπορευμάτων (αύξηση +13,6% σε σχέση με το 2022), εκ των οποίων το 21% αφορούσε σε εισαγωγές/εξαγωγές, και 8,6 εκ. εμπορευματοκιβώτια (αύξηση +13,4% σε σχέση με το 2022). Όσον αφορά την σιδηροδρομική δραστηριότητα, ο αριθμός των επιβατών που μεταφέρθηκαν από το Office National des Chemins de Fer (ONCF) ανήλθε σε 51,2 εκ. (αύξηση +14% σε σχέση με το 2022), ενώ οι σιδηροδρομικές μεταφορές αγαθών μειώθηκαν κατά -18%, στους 17 εκ. τόνους.

Ενδεικτικά, οι βασικοί οικονομικοί δείκτες του Μαρόκου, ανά τομέα δραστηριότητας, για το 2023, το 2022 και το 2021 διαμορφώθηκαν ως εξής:

ΚΥΡΙΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022
ΑΛΙΕΙΑ					
Προϊόντα παράκτια αλιείας (τόνοι)	1.332.773	1.511.267	1.350.191	13,4%	-10,7%
Προϊόντα παράκτια αλιείας (εκ. DH)	9.110.681	9.705.171	9.980.265	6,5%	2,8%
ΕΞΟΡΥΞΗ (σε 1.000 τόνους)					
Φωσφάτα	38.122	30.464	28.697	-20,1%	-5,8%
Φωσφορικά παράγωγα	18.166	16.940	17.109	-6,8%	1,0%
ΕΝΕΡΓΕΙΑ (GWH)					
Κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας	31.957	33.438	34.312	4,6%	2,6%
Διαθέσιμη ενέργεια για κατανάλωση	40.512	42.317	43.991	4,5%	4%

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ					
Βαθμός χρήσης παραγωγικής ικανότητας	70,0%	73,0%	74,0%	pts	pt
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ					
Πωλήσεις τσιμέντου (1000 τόνοι)	13.975	12.487	12.510	-10,6	0,2%
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ (σε χιλιάδες)					
Σύνολο αφίξεων	3.722	10.869	14.525	192,0%	33,6%
Διανυκτερεύσεις τουριστών	9.194	19.010	25.641	106,8%	34,9%

Πηγή: *Ministère de l'Économie et des Finances*

Ανεπίσημος τομέας της οικονομίας

Σύμφωνα με έκθεση της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου, το 2021, το φαινόμενο του ανεπίσημου τομέα της οικονομίας συνεχίζει να παραμένει έντονο, δεδομένου ότι μέσω αυτού δημιουργείται περίπου το 30% του ΑΕΠ. Παρά το γεγονός ότι ο ανεπίσημος τομέας προσφέρει μία διέξοδο στην ανεργία και παράγει προϊόντα σε τιμές προσιτές για τα κατώτερα εισοδήματα, έχει σοβαρές συνέπειες τόσο για την εθνική οικονομία του Μαρόκου (δημόσια οικονομικά / στρέβλωση των συνθηκών ανταγωνισμού), όσο και για την μακροχρόνια ευημερία των απασχολουμένων σε αυτόν, δεδομένου ότι δεν μπορούν να καλυφθούν από το δίκτυο προστασίας του κοινωνικού κράτους, παραμένοντας ευπρόσβλητοι σε περιόδους κρίσεων. Προτεραιότητα, τόσο του κοινωνικού όσο και του φορολογικού εθνικού σχεδιασμού, είναι η ενσωμάτωση του ανεπίσημου τομέα στον επίσημο οικονομικό ιστό της χώρας.

Απασχόληση και αγορά εργασίας

Σύμφωνα με στοιχεία της Ανώτατης Επιτροπής Προγραμματισμού του Μαρόκου (Haut Commissariat au Plan - HCP), η αγορά εργασίας δεν έχει επιτύχει να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις της αιφνίδιας απώλειας σχεδόν 432.000 θέσεων, κατά την περίοδο του Covid-19. Τα ποσοστά ανεργίας εξακολουθούν να απέχουν από τα προ πανδημίας επίπεδα, λόγω των συνεχιζόμενων ξηρασιών και των επιπτώσεων των επίμονων διεθνών γεωπολιτικών εντάσεων.

Σύμφωνα με στοιχεία της HCP, μεταξύ των ετών 2022 και 2023, η εθνική οικονομία απώλεσε συνολικά 157.000 θέσεις εργασίας (μείωση 198.000 θέσεων σε αγροτικές περιοχές και αύξηση 41.000 θέσεων σε αστικές περιοχές), μετά από απώλεια 24.000 θέσεων την προηγούμενη χρονιά. Ο τομέας των κατασκευών συνέβαλε στη δημιουργία 19.000 θέσεων εργασίας, ο τομέας των υπηρεσιών 15.000 θέσεων, ο τομέας της βιομηχανίας (συμπεριλαμβανομένου της βιοτεχνίας) 7.000 θέσεων, ενώ ο τομέας της γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας απώλεσε 202.000 θέσεις εργασίας.

Ο αριθμός των ανέργων, το 2023, έφτασε τους 1.580.000 (συνολική αύξηση 138.000 ατόμων, εκ των οποίων 98.000 σε αστικές περιοχές και 40.000 σε αγροτικές). Το ποσοστό ανεργίας, σε εθνικό επίπεδο, αυξήθηκε, από 11,8% το 2022 σε 13% το 2023 (από 15,8% σε 16,8% σε αστικές περιοχές και από 5,2% σε 6,3% σε αγροτικές περιοχές). Τα ποσοστά ανεργίας παρέμειναν υψηλότερα μεταξύ των νέων ηλικίας 15-24 ετών (35,8%), των αποφοίτων (19,7%) και των γυναικών (18,3%). Αντίστοιχα, ο όγκος της υποαπασχόλησης αυξήθηκε από 972.000 σε 1.043.000 άτομα σε εθνικό επίπεδο, από 520.000 σε 560.000 σε αστικές περιοχές και από 452.000 σε 483.000 σε αγροτικές. Έτσι, ο ρυθμός υποαπασχόλησης αυξήθηκε από 9% σε 9,8% σε εθνικό επίπεδο (από 8,1% σε 8,7% σε αστικές περιοχές και από 10,4% σε 11,6% σε αγροτικές περιοχές).

Σύμφωνα με μελέτη της Ανώτατης Επιτροπής Προγραμματισμού του Μαρόκου (Haut Commissariat au Plan - HCP), σε συνεργασία με την Διεθνή Οργάνωση Εργασίας, η οποία παρουσιάστηκε το 2023, η παράτυπη απασχόληση ανέρχεται σε ποσοστό 67,6% της συνολικής απασχόλησης στην χώρα. Το 96% της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα είναι παράτυπη. Οι αμοιβές των εργαζομένων στον ανεπίσημο τομέα κατέγραψαν μείωση μεταξύ των ετών 2014 και 2019, φτάνοντας τα 18,79 DH/ώρα (περίπου 1,80 €), ποσό ίσο με το 1/5 της αμοιβής αντίστοιχων εργαζομένων του επίσημου τομέα.

Δεδομένων των επίμονων πληθωριστικών πιέσεων και των επιπτώσεων του ελλείμματος της απασχόλησης στην εξέλιξη του εισοδήματος και της αποταμίευσης, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας αποτελεί προτεραιότητα για την μαροκινή Κυβέρνηση.

Ο ενεργειακός τομέας του Μαρόκου

Τα ορυκτά καύσιμα εξακολουθούν να κατέχουν εξέχουσα θέση στο ενεργειακό μείγμα του Μαρόκου (90% της συνολικής ποσότητας πρωτογενούς ενέργειας και 80% της ηλεκτροπαραγωγής). Το Μαρόκο εξαρτάται από τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων σε ποσοστό 97%, γεγονός με προφανείς επιπτώσεις τόσο στην ενεργειακή ασφάλεια της χώρας, όσο και στο ισοζύγιο πληρωμών. Κυριότεροι προμηθευτές του Μαρόκου σε διυλισμένο πετρέλαιο είναι η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιταλία, οι ΗΠΑ και η Σαουδική Αραβία, ενώ φυσικό αέριο εισάγεται, κατά κύριο λόγο, από τις ΗΠΑ και την Ισπανία (μετά την διακοπή προμήθειας από την Αλγερία το 2021), και άνθρακας από την Ρωσία και τις ΗΠΑ. Μετά τις τελευταίες δυσμενείς εξελίξεις στις σχέσεις Μαρόκου-Αλγερίας και τον πόλεμο στην Ουκρανία, η προμήθεια ορυκτών καυσίμων αποτελεί ζήτημα ιδιαίτερης βαρύτητας για τη χώρα.

Τα ανωτέρω έχουν οδηγήσει σε επίσπευση των δράσεων των μαροκινών Αρχών για ανεύρεση και εκμετάλλευση εγχώριων ορυκτών πλουτοπαραγωγικών πηγών, με εντατικοποίηση των δραστηριοτήτων ανίχνευσης κοιτασμάτων αερίου και πετρελαίου από διεθνείς εταιρείες, σε συνεργασία με τον ΟΝΥΗΜ (Εθνικός Οργανισμός Υδρογοναθράκων και Ορυχείων του Μαρόκου), διά της παροχής 9 αδειών εκμετάλλευσης και 53 αδειών έρευνας (εκ των οποίων οι 26 σε υπεράκτιες περιοχές), σε έκταση 283.000 τετρ.χιλ..

Παράλληλα, η Μαροκινή Κυβέρνηση επιδιώκει την υλοποίηση του μεγάλου περιφερειακού Αγωγού Φυσικού Αερίου Νιγηρίας – Μαρόκου, ο οποίος αποτελεί πρότυπο αναπτυξιακής συνεργασίας των χωρών του Νότου, στρατηγική που τυγχάνει της σταθερής υποστήριξης

του Βασιλιά Mohammed VI. Το εν λόγω ενεργειακό επενδυτικό έργο, περίπου 7.000 χλμ., θα εκτείνεται κατά μήκος των ακτών της Δυτικής Αφρικής από τη Νιγηρία έως το Μαρόκο, διερχόμενο από τα χωρικά ύδατα δεκατριών χωρών, ενώ σχεδιάζεται και η σύνδεσή του με τον αγωγό Maghreb-Europe και το ευρωπαϊκό δίκτυο φυσικού αερίου.

Επιπλέον, αναγνωρίζοντας την ενεργειακή επισφάλεια που προκύπτει από την εξωτερική εξάρτηση το Μαρόκο επιδιώκει, συνεπώς, την αξιοποίηση του σημαντικού αιολικού και ηλιακού δυναμικού του (και προσφάτως των προοπτικών που εντοπίζονται στον τομέα του πράσινου υδρογόνου), με το βλέμμα στραμμένο τόσο στην τροφοδότηση της εγχώριας αγοράς, όσο και στην πραγματοποίηση εξαγωγών, καταφέροντας να συγκεντρώνει σημαντική δημόσια, αναπτυξιακή και ιδιωτική χρηματοδότηση. Υπό βασιλικές οδηγίες, η χώρα υιοθέτησε, ήδη από το 2009, μια φιλόδοξη ενεργειακή στρατηγική, βασισμένη στην ανάπτυξη των ΑΠΕ, την βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας και την ενίσχυση της περιφερειακής ολοκλήρωσης. Η εν λόγω στρατηγική στοχεύει στην αύξηση του μεριδίου συμμετοχής των ΑΠΕ στην συνολική εγκατεστημένη ισχύ σε πάνω από 52%, έως το 2030.

Σε αυτό το πλαίσιο, το Μαρόκο έχει αναδειχθεί, τα τελευταία 10 χρόνια, σε υπολογίσιμο δρώντα στον τομέα των καθαρών μορφών ενέργειας. Ήδη μέχρι το τέλος του 2023, η εγκατεστημένη ισχύς από ΑΠΕ έφτασε περίπου τα 4,6 GW (40,7% του συνόλου της εγκατεστημένης ισχύος), εκ των οποίων 2.071 MW προερχόμενα από εγκαταστάσεις αιολικής ενέργειας (επενδύσεις ύψους 30 δισ. DH, οι μισές από τις οποίες ιδιωτικές), 831 MW προερχόμενα από εγκαταστάσεις ηλιακής ενέργειας (αντίστοιχες επενδύσεις) και 1.770 MW προερχόμενα από εγκαταστάσεις υδροηλεκτρικής ενέργειας.

Σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης βρίσκεται η υποθαλάσσια ηλεκτρική διασύνδεση μεταξύ Μαρόκου και Ηνωμένου Βασιλείου «Xlinks». Το έργο έχει αναλάβει η Xlinks First Limited, κοινοπραξία της TAQA και της Octopus Energy, η οποία ιδρύθηκε το 2019, στο Ηνωμένο Βασίλειο. Τον Νοέμβριο του 2023, η γαλλική Total Energies, απέκτησε, επίσης, μειοψηφικό μερίδιο. Επιδίωξη του έργου «Xlinks» είναι η κατασκευή εγκαταστάσεων ΑΠΕ μεγάλης κλίμακας στο Μαρόκο (περιοχή Guelmim - Oued Noun), οι οποίες θα συνδυάζουν ηλιακή και αιολική ενέργεια, προς τροφοδότηση του Ηνωμένου, μέσω τεσσάρων υποβρύχιων καλωδίων μήκους 4.000 χλμ., τα οποία θα διέρχονται από την Πορτογαλία, την Ισπανία και την Γαλλία. Το έργο αναμένεται να παράγει 11,5 GW καθαρής ενέργειας, εκ των οποίων τα 3,6 GW θα εξάγονται στο Ηνωμένο Βασίλειο (Devon).

Περαιτέρω, ο Διεθνής Οργανισμός Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (IRENA) κατατάσσει το Μαρόκο μεταξύ των πέντε χωρών με τις πλέον ενθαρρυντικές προοπτικές παγκοσμίως, όσον αφορά την μελλοντική παραγωγή και εξαγωγή υδρογόνου. Σύμφωνα με την Εθνική Στρατηγική για το Πράσινο Υδρογόνο (Strategie Nationale de l'hydrogene vert), η οποία υιοθετήθηκε το 2021, το Μαρόκο θα μπορούσε να καλύψει έως και το 4% της παγκόσμιας ζήτησης πράσινου υδρογόνου έως το 2030. Σε αυτό το πλαίσιο, η χώρα αναπτύσσει, συνεπώς, διμερείς συνεργασίες στον τομέα της παραγωγής και μεταφοράς πράσινου υδρογόνου με αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ισπανία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Πορτογαλία, η Ολλανδία και το Βέλγιο. Τον Μάρτιο του 2024, εκδόθηκε Εγκύκλιος εφαρμογής της πολυαναμενόμενης «Προσφοράς Μαρόκου» (Offre Maroc) για την

ανάπτυξη του τομέα του πράσινου υδρογόνου και των παραγώγων του (π.χ. αμμωνίας, μεθανόλης, συνθετικών καυσίμων), με στόχο τόσο την εγχώρια αγορά, όσο και τις εξαγωγές. Περισσότερες πληροφορίες για την «Προσφορά Μαρόκου» για το πράσινο υδρογόνο μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα της MASEN, στον εξής σύνδεσμο: <https://www.masen.ma/hydrogene-vert-maroc/en/>.

Ενδεικτική της σημαντικής περιφερειακής θέσης της χώρας, όσον αφορά τους τομείς της πράσινης ενέργειας και του περιβάλλοντος, είναι η υπογραφή μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Μαρόκου, τον Οκτώβριο του 2022, της πρώτης στο είδος της «Πράσινης Εταιρικής Σχέσης» (Partenariat Vert).

Τέλος, αναφέρεται ότι στο πλαίσιο προώθησης των πράσινων επενδύσεων, και δεδομένης της πρόσφατης συναφούς ευρωπαϊκής νομοθεσίας (φόρος άνθρακα), μεσοπρόθεσμο ζητούμενο για το Μαρόκο αποτελεί η απο-ανθρακοποίηση της μαροκινής βιομηχανίας.

1.1.2 Βασικά οικονομικά μεγέθη

Η οικονομία του Μαρόκου συνέχισε να εμφανίζει ανθεκτικότητα εν μέσω δυσμενών εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Παρά την λειψυδρία, τον σεισμό του Σεπτεμβρίου 2023 και τις προκλήσεις από εξωτερικές συνθήκες, η οικονομική δραστηριότητα αυξήθηκε κατά 3,2% το 2023 (1,3 το 2022), χάρη στις ισχυρές εξαγωγές και την ανάκαμψη της εγχώριας ζήτησης. Ωστόσο, η ανεργία αυξήθηκε στο 13% στο τέλος του 2023 (11,8 το 2022), κυρίως λόγω της επίδρασης της ξηρασίας στον γεωργικό τομέα. Αναμένεται ότι η ανάπτυξη του ΑΕΠ θα συνεχίσει να αυξάνεται σταδιακά τα επόμενα χρόνια, χάρη στην εφαρμογή της ατζέντας διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

Ο πληθωρισμός μειώθηκε στο 6,1% το 2023 (από 6,6% το 2022), καθώς εξασθένησε η επίδραση των διαταραχών προσφοράς. Αυτό δικαιολόγησε την διατήρηση, από τον Ιούνιο του 2022, σταθερών επιτοκίων στο 3% από πλευράς Κεντρικής Τράπεζας Μαρόκου, μετά από τρεις συνεχείς αυξήσεις από τον Σεπτέμβριο του 2022. Περαιτέρω, η Κεντρική Τράπεζα του Μαρόκου αποφάσισε την μείωση του βασικού επιτοκίου, κατά 25 μονάδες βάσης, στο 2,75%, τον Ιούνιο του 2024. Το ντιρχάμ (DH), το 2023, συνέχισε να κινείται εντός των περιθωρίων διακύμανσης $\pm 5\%$.

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών συρρικνώθηκε σημαντικά το 2023, στο -0,6%, από -3,6% το 2022. Αυτό αντικατοπτρίζει, πρώτον, τη μείωση του εμπορικού ελλείμματος (λόγω της μείωσης των τιμών εισαγωγής ενέργειας, πρώτων υλών, ενδιάμεσων προϊόντων και τροφίμων, καθώς και της ισχυρής απόδοσης των εξαγωγών αυτοκινήτων και ηλεκτρονικών ειδών), δεύτερον, την δυναμική των εξαγωγών υπηρεσιών (τουριστικών και μη), και τρίτον, τη συνεχή αύξηση των εισερχομένων εμβασμάτων.

Το έλλειμμα της Κεντρικής Κυβέρνησης διαμορφώθηκε στο 4,4% του ΑΕΠ, περίπου κατά 0,5% του ΑΕΠ λιγότερο από το προβλεπόμενο στον Προϋπολογισμό του 2023. Αυτό αντανακλά βελτιωμένα φορολογικά έσοδα (με τα μη φορολογικά έσοδα να ενισχύονται από το Ταμείο Σεισμού), τα οποία κάλυψαν τα περισσότερες από τις προγραμματισμένες δαπάνες.

Η εφαρμογή του προγράμματος διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων συνεχίστηκε ικανοποιητικά και το 2023. Έχουν ήδη εφαρμοστεί τα δύο πρώτα θεμέλια της γενίκευσης του συστήματος κοινωνικής προστασίας, δηλαδή η επέκταση της υποχρεωτικής βασικής ασφάλισης υγείας και η εισαγωγή άμεσων επιδομάτων σε αδύναμα νοικοκυριά. Έγιναν, επίσης, περαιτέρω βήματα για την αναδιάρθρωση των δημόσιων επιχειρήσεων, την λειτουργία του Επενδυτικού Ταμείου Mohammed VI, την εφαρμογή του νέου Επενδυτικού Χάρτη, καθώς και τη μεταρρύθμιση των εκπαιδευτικών και υγειονομικών συστημάτων.

Συγκεκριμένα, για το 2023, τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας του Μαρόκου διαμορφώθηκαν ως εξής:

Πίνακας 1: Βασικά οικονομικά μεγέθη Μαρόκου

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ονομαστικό ΑΕΠ (σε εκ. DH, τρέχουσες τιμές)	1.108.463	1.239.836	1.152.419	1.276.563	1.330.558	1.463.358
Μεταβολή ΑΕΠ	3,1%	2,9%	-7,2%	+7,9%	+1,3%	+3,2%
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε DH)	33.937	34.840	32.056	35.154	36.284	39.526
Ανεργία (επίσημος τομέας)	9,5%	9,2%	11,9%	12,3%	11,8%	13%
Πληθωρισμός	1,6%	0,2%	0,7%	1,4%	6,6%	6,1%
Ισοζύγιο Κεντρικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-3,5%	-3,3%	-7,1%	-5,5%	-5,4%	-4,4%
Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	60,5%	60,3%	72,9%	68,9%	71,6%	71,1%
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-4,9%	-3,4%	-1,1%	-2,3%	-3,6%	-0,6%
Συναλλαγματική ισοτιμία (Euro/Dirham)	N/A	N/A	N/A	-4,3%	6,4%	-1,5%
Βασικό επιτόκιο	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5% - 2,5%	2,5% - 3% (από Ιούνιο 2024 2,75%)
Συναλλαγματικά διαθέσιμα (σε δισ. DH)	234	253	321	331	338	359

Πηγές: Haut-Commissariat au Plan, Ministère de l'Économie et des Finances

Απόδειξη των σταθερών μακροοικονομικών βάσεων της χώρας και του θετικού προσήμου των ακολουθούμενων, τα τελευταία, έτη οικονομικών πολιτικών φαίνεται να αποτελούν: (i) η απαλοιφή του Μαρόκου από την «γκρίζα» λίστα με χώρες «υψηλού κινδύνου» για ξέπλυμα κεφαλαίων και χρηματοδότηση τρομοκρατίας, του Διακυβερνητικού Οργανισμού GAFI, τον Φεβρουάριο του 2023 (ii) η ένταξη της χώρας στον ιδιαίτερα ευνοϊκό προληπτικό μηχανισμό Ευέλικτης Γραμμής Πίστωσης (Flexible Credit Line - FCL) του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, για άνευ όρων δανεισμό έως του ποσού των 5 δισ. \$, για 2 χρόνια, τον Απρίλιο του 2023, και (iii) η διατήρηση της πιστοληπτικής αξιολόγησης του Μαρόκου από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης σε «BB+/B», με σταθερές προοπτικές.

1.1.3 Εξωτερικό εμπόριο

Για το έτος 2023, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών περιορίστηκε στο -0,6% του ΑΕΠ, έναντι -3,6% το 2022 και -2,3% του 2021, λόγω μείωσης του εμπορικού ελλείμματος, καλής επίδοσης των ταξιδιωτικών εισπράξεων και συνεχιζόμενης δυναμικής των εμβασμάτων Μαροκινών που διαμένουν στο εξωτερικό.

Πίνακας 2: Εξωτερικό εμπόριο Μαρόκου

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Εξαγωγές αγαθών (αξία σε εκ. DH)	275.441	284.496	263.087	329.405	428.612	429.310
Εισαγωγές αγαθών (αξία σε εκ. DH)	481.442	490.953	422.860	528.571	737.441	715.701
Εμπορικό ισοζύγιο (αξία σε εκ. DH)	-206.001	-206.457	-159.773	-199.166	-308.829	-286.391
Εξαγωγές υπηρεσιών (αξία σε εκ. DH)	174.044	186.304	131.196	139.086	225.142	260.666
Εισαγωγές υπηρεσιών (αξία σε εκ. DH)	99.062	97.960	67.210	76.704	109.339	125.971
Ισοζύγιο υπηρεσιών (αξία σε εκ. DH)	+74.982	+88.344	+63.986	+62.382	+115.803	+134.695

Πηγές: *Office des Changes*

Συγκεκριμένα, ο συνολικός όγκος εμπορικών συναλλαγών της χώρας, το 2023, έφτασε τα 1.145 δις. DH (περίπου 114,5 δις. €), την στιγμή που το εμπορικό ισοζύγιο παρέμεινε σταθερά ελλειμματικό, παρουσιάζοντας, ωστόσο, βελτίωση σε σχέση με το 2022. Τα έσοδα από τον τουρισμό αυξήθηκαν κατά +11,7%, το 2023, φτάνοντας το ρεκόρ των 104,6 δις. DH (περίπου 10,46 δις. €), ενώ τα εμβάσματα αυξήθηκαν κατά +4%, φτάνοντας τα 115,2 δις. DH. Παράλληλα, τα έσοδα από ΑΞΕ στο Μαρόκο μειώθηκαν κατά -17,8%, φτάνοντας τα 32,5 δις. DH.

1.1.3.1 Εμπόριο αγαθών

Σύμφωνα με τα προσωρινά συγκεντρωτικά στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου (*Office des Changes*), ο συνολικός όγκος εμπορικών συναλλαγών της χώρας, το 2023, έφτασε τα 1.145 δις. DH (περίπου 114,5 δις. €), την στιγμή που το εμπορικό ισοζύγιο παρέμεινε σταθερά ελλειμματικό και διαμορφώθηκε σε 286,4 δις. DH (περίπου 28,64 δις. €), παρουσιάζοντας, ωστόσο, βελτίωση 7,3%, σε σχέση με το 2022, λόγω μείωσης των εισαγωγών κατά -2,9% και ποσοστιαίας αύξησης των εξαγωγών κατά +0,2%. Συγκεκριμένα, οι εξαγωγές έφτασαν τα 429,3 δις. DH (περίπου 42,93 δις. €), ενώ οι εισαγωγές έφτασαν τα 715,7 δις. DH (περίπου 71,57 δις. €).

Η αύξηση των εξαγωγών προέρχεται, κυρίως, από τους τομείς της αυτοκινητοβιομηχανίας (+30,5%), των ηλεκτρονικών (+28,4%), της κλωστοϋφαντουργίας και των δερμάτων (+5%), και της αεροναυπηγικής (+2,4%), ενώ οι πωλήσεις φωσφατών και παραγώγων συρρικνώθηκαν κατά -34,1%.

Από τα προσωρινά συγκεντρωτικά στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου για το 2023, συγκρατούνται τα ακόλουθα:

- Οι εξαγωγές του Ομίλου φωσφατών OCP μειώθηκαν κατά -39,3 δις. DH (-34,1%), σε σχέση με το 2022, φτάνοντας τα 76,1 δις. DH, λόγω μείωσης των πωλήσεων φωσφατών κατά -38%, των φυσικών και χημικών λιπασμάτων κατά -30,7% και του φωσφορικού οξέος κατά -43,5%. Οι εξαγωγές κατά όγκο μειώθηκαν κατά -15% για τα φωσφατά και κατά -9,2% για το φωσφορικό οξύ, ενώ αυξήθηκαν κατά +14,6% για τα φυσικά και χημικά λιπάσματα.
- Εκτός των φωσφατών και παραγώγων, οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 40 δις. DH (+12,8% σε σχέση με το 2022) και έφθασαν τα 353,2 δις. DH.
- Ο τομέας της αυτοκινητοβιομηχανίας, ο κύριος εξαγωγικός τομέας της χώρας με ποσοστό 33%, παρουσίασε αύξηση εξαγωγών κατά +30,5 δις. DH (+27,4% σε σχέση με

το προηγούμενο έτος), φτάνοντας έτσι στα 141,8 δισ. DH, παρά την παγκόσμια έλλειψη ημιαγωγών η οποία επηρέασε την παραγωγή.

- Οι εξαγωγές ηλεκτρονικών αυξήθηκαν κατά 5,3 δισ. DH (+28,4% σε σχέση με το 2022), υποστηριζόμενες από τις πωλήσεις συσκευών για τη διακοπή ή σύνδεση ηλεκτρικών κυκλωμάτων (+35,1%), καλωδίων (+31,6%) και ηλεκτρονικών εξαρτημάτων (+26%).
- Οι εξαγωγές κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και δερμάτων αυξήθηκαν κατά +2,2 δισ. DH (+5% σε σχέση με το 2022), φτάνοντας τα 46,2 δισ. DH, παρά την μείωση των παραγγελιών και της επιδείνωσης της αγοραστικής δύναμης στις διεθνείς αγορές, χάρη στις πωλήσεις έτοιμων ενδυμάτων (+6,9%) και πλεκτών (+5,4%).
- Οι εξαγωγές στον τομέα της αεροναυπηγικής ενισχύθηκαν κατά +503 δισ. DH (+2,4%), φτάνοντας τα 21,9 δισ. DH.
- Οι εξαγωγές στον τομέα της γεωργίας και των τροφίμων παρέμειναν σχεδόν σταθερές στα 83,1 δισ. DH.

Αναλυτικά, τα προϊόντα που συνέθεσαν το 80% των μαροκινών εξαγωγών για το 2023, βάσει 2ψήφιου κεφαλαίου Συνδυασμένης Ονοματολογίας, καταγράφονται ως εξής:

Πίνακας 3: Εξαγωγές αγαθών Μαρόκου

	2022		2023		Μεταβολή στην αξία
	Αξία (σε εκ. DH)	% στο σύνολο	Αξία (σε εκ. DH)	% στο σύνολο	
2ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας					
87 ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ ΟΧΗΜΑΤΑ, ΕΛΚΥΣΤΗΡΕΣ, ΠΟΔΗΛΑΤΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΟΧΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΧΕΡΣΑΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ, ΤΑ ΜΕΡΗ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ	64.504	15,05%	80.737	18,77%	25,17%
85 ΜΗΧΑΝΕΣ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥΣ. ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ Ή ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΗΧΟΥ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ Ή ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΗΧΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΚΑΙ ΜΕΡΗ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΣΚΕΥΩΝ ΑΥΤΩΝ	60.700	14,16%	78.179	18,17%	28,80%
31 ΛΙΠΑΣΜΑΤΑ	78.115	18,23%	55.308	12,86%	-29,20%
62 ΕΝΔΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΝΔΥΜΑΤΟΣ, ΑΛΛΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΛΕΚΤΑ	27.610	6,44%	29.529	6,86%	6,95%
07 ΛΑΧΑΝΙΚΑ, ΦΥΤΑ, ΡΙΖΕΣ ΚΑΙ ΚΟΝΔΥΛΟΙ, ΒΡΩΣΙΜΑ	16.986	3,96%	19.060	4,43%	12,21%
08 ΚΑΡΠΟΙ ΚΑΙ ΦΡΟΥΤΑ ΒΡΩΣΙΜΑ, ΦΛΟΥΔΕΣ ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΩΝ Ή ΠΕΠΟΝΙΩΝ	19.039	4,44%	18.010	4,19%	-5,40%
03 ΨΑΡΙΑ ΚΑΙ ΜΑΛΑΚΟΣΤΡΑΚΑ, ΜΑΛΑΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΑΣΠΟΝΔΥΛΑ ΥΔΡΟΒΙΑ	16.124	3,76%	17.094	3,97%	6,02%
28 ΑΝΟΡΓΑΝΑ ΧΗΜΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ. ΕΝΩΣΕΙΣ ΑΝΟΡΓΑΝΕΣ Ή ΟΡΓΑΝΙΚΕΣ ΤΩΝ ΠΟΛΥΤΙΜΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ, ΤΩΝ ΡΑΔΙΟΕΝΕΡΓΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ, ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ ΤΩΝ ΣΠΑΝΙΩΝ ΓΑΙΩΝ Ή ΤΩΝ ΙΣΟΤΟΠΩΝ	24.156	5,64%	13.780	3,20%	-42,95%
88 ΑΕΡΟΠΛΟΪΑ Ή ΔΙΑΣΤΗΜΟΠΛΟΪΑ	13.607	3,17%	12.782	2,97%	-6,06%
25 ΑΛΑΤΙ. ΘΕΙΟ. ΓΑΙΕΣ ΚΑΙ ΠΕΤΡΕΣ. ΓΥΨΟΣ, ΑΣΒΕΣΤΗΣ ΚΑΙ ΤΣΙΜΕΝΤΑ	16.373	3,82%	10.956	2,55%	-33,08%
61 ΕΝΔΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΝΔΥΜΑΤΟΣ, ΠΛΕΚΤΑ	8.474	1,97%	8.936	2,08%	5,46%

Πηγές: Office des Changes (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Όσον αφορά τις εισαγωγές, μείωση παρατηρήθηκε, κυρίως, όσον αφορά την ενέργεια (-20,4%), τα ημικατεργασμένα προϊόντα (-10,5%) και τις πρώτες ύλες (-28%), ενώ αύξηση παρατηρήθηκε για εξοπλισμό (+14,4%), καταναλωτικά είδη (+11,3%) και τρόφιμα (+3,3%).

Από τα προσωρινά συγκεντρωτικά στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου για το 2023, συγκρατούνται τα ακόλουθα:

- Ο λογαριασμός ενέργειας μειώθηκε κατά -31,2 δισ. DH (-20,4% σε σχέση με το 2022), φτάνοντας τα 122 δισ. DH. Αυτή η εξέλιξη οφείλεται στη μείωση των εισαγωγών πετρελαίου εσωτερικής και εξωτερικής καύσης (-23,9%), λόγω, αφενός, μείωσης των τιμών (-17,9%) και αφετέρου, των εισαγόμενων ποσοτήτων (-7,3%).
- Οι εισαγωγές ημιτελών προϊόντων μειώθηκαν κατά -17,8 δισ. DH (-10,5%), φθάνοντας τα 151,9 δισ. DH, λόγω της μείωσης των εισαγωγών αμμωνίας (-58,7%) και χημικών προϊόντων (-18,8%).
- Όσον αφορά τα ακατέργαστα προϊόντα, οι εισαγωγές μειώθηκαν κατά -12,4 δισ. DH (-28% σε σχέση με το 2022), φθάνοντας τα 31,9 δισ. DH, κυρίως λόγω της μείωσης των εισαγωγών θείου (-57,4%) και σόγιας (-24,8%).
- Οι εισαγωγές εξοπλισμού, που αντιπροσώπευαν το μεγαλύτερο μέρος των εισαγωγών με ποσοστό 22,6%, αυξήθηκαν κατά 20,4 δισ. DH (+14,4%), φθάνοντας τα 161,7 δισ. DH. Αυτή η εξέλιξη οφείλεται κυρίως στην αύξηση των εισαγωγών συσκευών για τη διακοπή ή σύνδεση ηλεκτρικών κυκλωμάτων (+37,6%) και καλωδίων (+21,1%).
- Οι εισαγωγές τελικών προϊόντων κατανάλωσης αυξήθηκαν κατά +16 δισ. DH (+11,3%), φθάνοντας τα 158 δισ. DH, κυρίως λόγω αύξησης των εισαγωγών εξαρτημάτων και ανταλλακτικών για επιβατικά αυτοκίνητα (+27,7%) και επιβατικών αυτοκινήτων (+15,4%).
- Τέλος, οι εισαγωγές τροφίμων αυξήθηκε κατά +2,9 δισ. DH (+3,3% σε σχέση με το 2022), φθάνοντας τα 89,6 δισ. DH, κυρίως λόγω της αύξησης των αγορών ζωντανών ζώων (+409%) και ζάχαρης (+27,4%). Ωστόσο, παρατηρήθηκε σημαντική μείωση στις εισαγωγές σίτου (-25,3%).

Αναλυτικά, τα προϊόντα που συνέθεσαν το 80% των μαροκινών εισαγωγών για το 2023, βάσει 2ψήφιου κεφαλαίου Συνδυασμένης Ονοματολογίας, καταγράφονται ως εξής:

Πίνακας 4: Εισαγωγές αγαθών Μαρόκου

	2022		2023		Μεταβολή στην αξία
	Αξία (σε εκ. DH)	% στο σύνολο	Αξία (σε εκ. DH)	% στο σύνολο	
2ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας					
27 ΟΡΥΚΤΑ ΚΑΥΣΙΜΑ, ΟΡΥΚΤΑ ΛΑΔΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΑΞΗΣ ΑΥΤΩΝ. ΑΣΦΑΛΤΩΔΕΙΣ ΥΛΕΣ. ΚΕΡΙΑ ΟΡΥΚΤΑ	153.197	20,77%	122.021	17,05%	-20,35%
85 ΜΗΧΑΝΕΣ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥΣ. ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ Ή ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΗΧΟΥ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ Ή ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΗΧΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΚΑΙ ΜΕΡΗ ΚΑΙ	61.056	8,28%	73.773	10,31%	20,83%

ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΣΚΕΥΩΝ ΑΥΤΩΝ					
87 ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ ΟΧΗΜΑΤΑ, ΕΛΚΥΣΤΗΡΕΣ, ΠΟΔΗΛΑΤΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΟΧΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΧΕΡΣΑΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ, ΤΑ ΜΕΡΗ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ	55.472	7,52%	66.100	9,24%	19,16%
84 ΠΥΡΗΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΗΡΕΣ, ΛΕΒΗΤΕΣ, ΜΗΧΑΝΕΣ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΕΠΙΝΟΗΣΕΙΣ. ΜΕΡΗ ΑΥΤΩΝ ΤΩΝ ΜΗΧΑΝΩΝ Ή ΣΥΣΚΕΥΩΝ	57.309	7,77%	64.252	8,98%	12,12%
10 ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ	37.371	5,07%	30.351	4,24%	-18,78%
39 ΠΛΑΣΤΙΚΕΣ ΥΛΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΥΛΕΣ	30.409	4,12%	30.316	4,24%	-0,31%
72 ΧΥΤΟΣΙΔΗΡΟΣ, ΣΙΔΗΡΟΣ ΚΑΙ ΧΑΛΥΒΑΣ	19.772	2,68%	18.295	2,56%	-7,47%
88 ΑΕΡΟΠΛΟΪΑ Ή ΔΙΑΣΤΗΜΟΠΛΟΪΑ	15.253	2,07%	17.301	2,42%	10,66%
73 ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΧΥΤΟΣΙΔΗΡΟ, ΣΙΔΗΡΟ Ή ΧΑΛΥΒΑ	12.327	1,67%	14.803	2,07%	20,09%
28 ΑΝΟΡΓΑΝΑ ΧΗΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ. ΕΝΩΣΕΙΣ ΑΝΟΡΓΑΝΕΣ Ή ΟΡΓΑΝΙΚΕΣ ΤΩΝ ΠΟΛΥΤΙΜΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ, ΤΩΝ ΡΑΔΙΕΝΕΡΓΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ, ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ ΤΩΝ ΣΠΑΝΙΩΝ ΓΑΙΩΝ Ή ΤΩΝ ΙΣΟΤΟΠΩΝ	27.127	3,68%	12.346	1,73%	-54,49%
17 ΖΑΧΑΡΑ ΚΑΙ ΖΑΧΑΡΩΔΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΑΤΑ	8.360	1,13%	10.662	1,49%	27,54%
23 ΥΠΟΛΕΙΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΡΡΙΜΜΑΤΑ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ ΕΙΔΩΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ. ΤΡΟΦΕΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΕΝΕΣ ΓΙΑ ΖΩΑ	8.309	1,13%	10.375	1,45%	24,87%
96 ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ	11.168	1,51%	10.367	1,45%	-7,17%
55 ΣΥΝΘΕΤΙΚΕΣ Ή ΤΕΧΝΗΤΕΣ ΙΝΕΣ, ΜΗ ΣΥΝΕΧΕΙΣ	10.741	1,46%	10.290	1,44%	-4,19%
90 ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΟΠΤΙΚΗΣ, ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ Ή ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑΣ, ΜΕΤΡΗΣΗΣ, ΕΛΕΓΧΟΥ Ή ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ. ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΙΑΤΡΟΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ. ΜΕΡΗ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΑΥΤΩΝ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ Ή ΣΥΣΚΕΥΩΝ	8.608	1,17%	10.122	1,41%	17,59%
74 ΧΑΛΚΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΧΑΛΚΟ	9.104	1,23%	9.985	1,40%	9,68%
76 ΑΡΓΙΛΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΡΓΙΛΙΟ	10.697	1,45%	9.857	1,38%	-7,85%
15 ΛΙΠΗ ΚΑΙ ΛΑΔΙΑ ΖΩΙΚΑ Ή ΦΥΤΙΚΑ. ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΑΣΗΣ ΑΥΤΩΝ. ΛΙΠΗ ΒΡΩΣΙΜΑ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΜΕΝΑ. ΚΕΡΙΑ ΖΩΙΚΗΣ Ή ΦΥΤΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	11.172	1,51%	9.813	1,37%	-12,16%
30 ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	8.360	1,13%	8.853	1,24%	5,90%
25 ΑΛΑΤΙ. ΘΕΙΟ. ΓΑΙΕΣ ΚΑΙ ΠΕΤΡΕΣ. ΓΥΨΟΣ, ΑΣΒΕΣΤΗΣ ΚΑΙ ΤΣΙΜΕΝΤΑ	19.616	2,66%	8.822	1,23%	-55,02%
48 ΧΑΡΤΙ ΚΑΙ ΧΑΡΤΟΝΙΑ. ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΚΥΤΤΑΡΙΝΗ, ΧΑΡΤΙ Ή ΧΑΡΤΟΝΙ	11.362	1,54%	8.803	1,23%	-22,52%
40 ΚΑΟΥΤΣΟΥΚ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΚΑΟΥΤΣΟΥΚ	7.050	0,95%	7.951	1,11%	12,79%
60 ΥΦΑΣΜΑΤΑ ΠΛΕΚΤΑ	7.016	0,95%	7.577	1,06%	8,01%

Πηγές: Office des Changes (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Κυριότεροι εμπορικοί εταίροι του Μαρόκου είναι η ΕΕ (και ειδικώς οι γειτονικές του ευρωπαϊκές χώρες, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, καθώς και Γερμανία), η Κίνα, οι ΗΠΑ, και η Τουρκία.

Το 2023, προς την Ισπανία και την Γαλλία κατευθύνθηκε πάνω από το 40% του συνόλου των μαροκινών εξαγωγών, με την Ιταλία (5,19%), το Ηνωμένο Βασίλειο (4,46%) και την Γερμανία (4,28%) να ακολουθούν με μεγάλη διαφορά. Η Ελλάδα κατέλαβε την 37^η θέση μεταξύ των σημαντικότερων προορισμών των μαροκινών εξαγωγών (40^η το 2022 και 47^η το 2021).

Πίνακας 5: 10 Σημαντικότεροι προορισμοί εξαγωγών Μαρόκου και η θέση της Ελλάδας (2023)

Κατάταξη	Χώρα	Αξία εξαγωγών (σε εκ. ΔΗ)	% στο σύνολο	Μεταβολή 2023/2022
1	Ισπανία	96.966	22,54%	15,27%
2	Γαλλία	87.476	20,33%	8,63%
3	Ιταλία	22.306	5,19%	16,74%
4	Ηνωμένο Βασίλειο	19.172	4,46%	17,64%
5	Γερμανία	18.394	4,28%	35,94%
6	ΗΠΑ	12.694	2,95%	-11,57%
7	Ινδία	12.334	2,87%	-54,79%
8	Βραζιλία	12.197	2,84%	-29,17%
9	Τουρκία	11.833	2,75%	6,13%
10	Ολλανδία	9.330	2,17%	4,30%
37	Ελλάδα	1.348	0,31%	9,51%

Πηγές: Office des Changes (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Το περασμένο έτος, οι τρεις σημαντικότεροι προμηθευτές του Μαρόκου ήταν η Ισπανία (15,68%), η Κίνα (10,62%) και η Γαλλία (10,57%). Η Κίνα το 2020 και το 2021 είχε καταλάβει, για πρώτη φορά, τη δεύτερη θέση, την οποία παραχώρησε το 2022, εκ νέου, στην Γαλλία, για να την ανακτήσει το 2023. Η Ελλάδα, το 2023, με μερίδιο αγοράς 0,67%, κατέλαβε την 25^η θέση μεταξύ των σημαντικότερων προμηθευτών του Μαρόκου (28^η το 2022 και 38^η το 2021).

Πίνακας 6: 10 Σημαντικότεροι προμηθευτές Μαρόκου και η θέση της Ελλάδας (2023)

Κατάταξη	Χώρα	Αξία εισαγωγών (σε εκ. ΔΗ)	% στο σύνολο	Μεταβολή 2023/2022
1	Ισπανία	112.196	15,68%	7,89%
2	Κίνα	76.018	10,62%	2,72%
3	Γαλλία	75.624	10,57%	-3,12%
4	ΗΠΑ	60.315	8,43%	10,24%
5	Τουρκία	36.566	5,11%	-3,72%
6	Γερμανία	35.355	4,94%	17,20%
7	Ιταλία	34.433	4,81%	3,08%
8	Σαουδική Αραβία	23.702	3,31%	-50,23%
9	Πορτογαλία	16.653	2,33%	22,20%
10	Βραζιλία	15.776	2,20%	20,17%
25	Ελλάδα	4.815	0,67%	29,83%

Πηγές: Office des Changes (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Σύμφωνα με στοιχεία της EUROSTAT (τα οποία δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από τα αντίστοιχα της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου), ο όγκος διμερούς εμπορίου ΕΕ-Μαρόκου, το 2023, αυξήθηκε κατά 6%, σε σχέση με το 2022, φτάνοντας τα 56,4 δισ. €, εκ των οποίων το 60% αφορά Ισπανία και Γαλλία. Η αύξηση αυτή οφείλεται στην αύξηση, τόσο των εξαγωγών προς το Μαρόκο (+4%), οι οποίες έφτασαν τα 33 δισ. €, όσο και των εισαγωγών από το Μαρόκο (+8%), οι οποίες έφτασαν τα 23,4 δισ. €. Το 84% του συνολικού εμπορίου ΕΕ-Μαρόκου αφορούσε βιομηχανικά προϊόντα. Το διμερές εμπόριο αγροτικών προϊόντων (12% του συνόλου), μειώθηκε κατά 4%, φτάνοντας τα 7 δισ. €, λόγω μείωσης, αφενός των ευρωπαϊκών εισαγωγών φρούτων, ελιών και ελαιόλαδου, και αφετέρου των ευρωπαϊκών εξαγωγών σιταριού και σογιέλαιου. Για δεύτερη συνεχή χρονιά, η ΕΕ κατέγραψε εμπορικό πλεόνασμα στον τομέα των αγροτικών προϊόντων με το Μαρόκο, λόγω των αυξημένων εξαγωγών σιτηρών.

Πολιτική Υποκατάστασης των Εισαγωγών

Προς ενίσχυση της βιομηχανικής βάσης της χώρας και περιορισμό του διαχρονικού ελλείμματος των εξωτερικών συναλλαγών, προωθείται από το Μαρόκο, μετά την επιδημιολογική κρίση, η εφαρμογή αναπτυξιακής Πολιτικής Υποκατάστασης των Εισαγωγών, με την οποία επιδιώκεται η υποκατάσταση κατά το δυνατόν περισσότερων εισαγόμενων προϊόντων με εγχωρίς παραγόμενα, βάσει των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που διαθέτει η χώρα (πλουτοπαραγωγικές πηγές, τεχνογνωσία, κόστος ανθρώπινου δυναμικού).

Η εν λόγω πολιτική, σε συνδυασμό με αυτή του «Made in Morocco», εφαρμόζεται, μεταξύ άλλων, μέσω της έγκρισης πληθώρας επενδυτικών προγραμμάτων από την σχετική Τράπεζα Επενδυτικών Προτάσεων και αναπτύσσεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου, στο πλαίσιο υλοποίησης της γενικότερης βιομηχανικής πολιτικής (η οποία αναμένεται να επικαιροποιηθεί προσεχώς). Οι κλάδοι των φαρμακευτικών προϊόντων, καθώς και των αγρο-διατροφικών και βιομηχανικών προϊόντων, αποτελούν βασικούς τομείς προτεραιότητας της ανωτέρω πολιτικής.

Από την μία πλευρά, η εν λόγω πολιτική σχετίζεται με πολλαπλασιασμό, τα τελευταία χρόνια, των μη δασμολογικών απαιτήσεων και προδιαγραφών εισαγωγής στην χώρα ξένων προϊόντων, στο πλαίσιο προστασίας και ενίσχυσης της εγχώριας παραγωγής. Από την άλλη, η συγκεκριμένη πολιτική επιφυλάσσει ευκαιρίες για αλλοδαπές εταιρείες, οι οποίες ενδιαφέρονται να επενδύσουν στην χώρα (σε συνεργασία ενδεχομένως με εγχώριες), προς επέκταση των δραστηριοτήτων τους, με εφελτήριο το Μαρόκο, και σε τρίτες ενδο-αφρικανικές αγορές.

1.1.3.2 Εμπόριο υπηρεσιών

Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών του Μαρόκου, το ισοζύγιο υπηρεσιών κατέγραψε, το 2023, πλεόνασμα +134,7 δισ. DH, παρουσιάζοντας αύξηση +16,3% σε σύγκριση με το 2022. Η περαιτέρω ενίσχυση του πλεονάσματος οφείλεται σε αύξηση των εισπράξεων (+35,5 δισ. DH ή +15,8%) μεγαλύτερη από αυτή των πληρωμών (+16,6 δισ. DH ή +15,2%).

Οι ταξιδιωτικές υπηρεσίες, οι οποίες αποτελούν την κύρια συνιστώσα του εμπορίου υπηρεσιών, παρουσίασαν πλεόνασμα 80,8 δισ. DH, αυξημένο κατά +8,7% σε σχέση με το 2022. Οι ταξιδιωτικές εισπράξεις παρουσίασαν, το 2023, εκ νέου επιδόσεις ρεκόρ (+11,5% σε σχέση με το 2022 και +32,8% σε σχέση με το 2019), φτάνοντας τα 104,7 δισ. DH. Κύριες χώρες προέλευσης των ταξιδιωτικών εισπράξεων του Μαρόκου ήταν η Γαλλία, η Ισπανία, η Ιταλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, το Βέλγιο, οι ΗΠΑ, η Ολλανδία, η Σαουδική Αραβία, και ο Καναδάς.

Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, των ταξιδιωτικών εισπράξεων έπονται οι εισπράξεις από λοιπές υπηρεσίες προς επιχειρήσεις και οι μεταφορικές.

Πίνακας 7: Εισπράξεις Μαρόκου

	2022		2023		Μεταβολή στην αξία
	Αξία σε εκ. DH	% στο σύνολο	Αξία σε εκ. DH	% στο σύνολο	
Υπηρεσίες με βάση την κωδικοποίηση BPM6					
Ταξιδιωτικές	93.857	41,65%	104.678	40,62%	11,53%
Λοιπές υπηρεσίες επιχειρηματικής δραστηριότητας	41.433	18,39%	51.607	20,03%	24,56%
Μεταφορές	36.065	16,00%	39.910	15,49%	10,66%
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών, πληροφορικής και πληροφόρησης	21.072	9,35%	23.507	9,12%	11,56%
Υπηρεσίες μεταποίησης αγαθών τα οποία ανήκουν σε άλλους	19.075	8,46%	21.247	8,24%	11,39%
Υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής που δεν περιλαμβάνονται αλλού	3.211	1,42%	4.862	1,89%	51,42%
Υπηρεσίες Δημοσίου	4.228	1,88%	4.846	1,88%	14,62%
Κατασκευαστικές	3.095	1,37%	2.952	1,15%	-4,62%
Ασφαλιστικές και συνταξιοδοτικές	1.337	0,59%	1.353	0,53%	1,20%
Υπηρεσίες αναψυχής, πολιτιστικές, προσωπικές, κλπ.	1.320	0,59%	1.342	0,52%	1,67%
Χρηματοοικονομικές	633	0,28%	1.303	0,51%	105,85%
Χρεώσεις για τη χρήση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας (Royalties)	27	0,01%	89	0,03%	229,63%

Πηγές: Office des Changes (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, άνω του 40% των πληρωμών του Μαρόκου, το 2023, αφορούσαν μεταφορικές υπηρεσίες (55 δισ. DH, αύξηση 2,38% σε σχέση με 2022), με τις ταξιδιωτικές πληρωμές (περίπου οι μισές αφορούν εκπαίδευση) να ακολουθούν με μεγάλη διαφορά (23,9 δισ. DH, αύξηση 23,4% σε σχέση με το 2022).

Πίνακας 8: Πληρωμές Μαρόκου

	2022		2023		Μεταβολή στην αξία
	Αξία σε εκ. DH	% στο σύνολο	Αξία σε εκ. DH	% στο σύνολο	
Υπηρεσίες με βάση την κωδικοποίηση BPM6					
Μεταφορές	53.692	48,97%	54.971	43,94%	2,38%
Ταξιδιωτικές	19.351	17,65%	23.883	19,09%	23,42%
Λοιπές υπηρεσίες επιχειρηματικής δραστηριότητας	12.940	11,80%	16.415	13,12%	26,85%
Υπηρεσίες Δημοσίου	8.531	7,78%	13.388	10,70%	56,93%
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών, πληροφορικής και πληροφόρησης	5.745	5,24%	6.546	5,23%	13,94%
Κατασκευαστικές	3.048	2,78%	2.683	2,14%	-11,98%
Ασφαλιστικές και συνταξιοδοτικές	1.623	1,48%	1.914	1,53%	17,93%
Υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής που δεν περιλαμβάνονται αλλού	1.112	1,01%	1.886	1,51%	69,60%
Χρεώσεις για τη χρήση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας (Royalties)	1.798	1,64%	1.530	1,22%	-14,91%
Χρηματοοικονομικές	1.039	0,95%	1.111	0,89%	6,93%
Υπηρεσίες αναψυχής, πολιτιστικές, προσωπικές, κλπ.	740	0,67%	758	0,61%	2,43%
Υπηρεσίες μεταποίησης αγαθών τα οποία ανήκουν σε άλλους	23	0,02%	23	0,02%	0,00%

Πηγές: Office des Changes (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Για το 2023, τα εμβάσματα από Μαροκινούς που διαμένουν στο εξωτερικό συνέχισαν για πέμπτη συνεχή χρονιά την ανοδική τους πορεία, φτάνοντας τα 115,3 δισ. DH, έναντι 110,8 δισ. DH το 2022, σημειώνοντας αύξηση +4% σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά και +77% σε σχέση με το 2019. Η μεταφορά των συγκεκριμένων κεφαλαίων πραγματοποιήθηκε, κυρίως, από την Γαλλία, την Ισπανία, την Σαουδική Αραβία, την Ιταλία, τις ΗΠΑ, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Βέλγιο και την Γερμανία.

Πίνακας 9: Εισπράξεις από εμβάσματα Μαροκινών που διαμένουν στο εξωτερικό

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Αξία εμβασμάτων σε εκ. DH	64.937	65.016	68.140	95.480	110.761	115.260

Πηγές: Office des Changes

1.1.4 Επενδύσεις

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου, το απόθεμα ΑΞΕ στο Μαρόκο έφτασε, το 2022, τα 662,3 δισ. DH, ενώ το απόθεμα μαροκινών ΑΞΕ στο εξωτερικό τα 73,6 δισ. DH.

Μετά την εξαιρετική τους απόδοση το 2022, οι καθαρές επενδυτικές εισροές στο Μαρόκο μειώθηκαν κατακόρυφα κατά -7,6 δισ. DH (-53,3%), φτάνοντας τα 10,2 δισ. DH. Αυτή η μείωση οφείλεται σε αύξηση των δαπανών (+4,6 δισ. DH ή +25,6%), συνδυασμένη με μείωση των εσόδων (-7,1 δισ. DH ή -17,8%), επηρεασμένη κυρίως από το αβέβαιο διεθνές περιβάλλον, τις διεθνείς γεωπολιτικές εντάσεις και την αύξηση των επιτοκίων παγκοσμίως.

Η καθαρή ροή μαροκινών ΑΞΕ στο εξωτερικό αυξήθηκε κατά +2,2 δισ. ΔΗ (+34,8%), φτάνοντας τα 8,4 δισ. ΔΗ.

Πίνακας 10: Επενδύσεις από και προς το Μαρόκο

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ΞΑΕ (συνολικά κεφάλαια – απόθεμα τέλος έτους αναφοράς) σε εκ. ΔΗ	613.486	638.438	640.923	677.413	662.313	N/A
Εισροές ΑΞΕ στο Μαρόκο	46.099	34.489	26.005	32.537	40.297	34.629
Άμεσες επενδύσεις του Μαρόκου στο εξωτερικό (συνολικά κεφάλαια – απόθεμα τέλος έτους αναφοράς) σε εκ. ΔΗ	51.828	61.845	65.214	67.986	73.625	N/A
Εισροές μαροκινών ΑΞΕ στο εξωτερικό	9.927	10.988	7.560	19.265	20.454	25.561

Πηγές: *Office des Changes*

Οι κυριότεροι επενδυτές στο Μαρόκο είναι η Γαλλία (περίπου το 1/3 του συνόλου των επενδύσεων), τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Ισπανία, οι ΗΠΑ και η Ελβετία, ενώ οι μαροκινές επενδύσεις κατευθύνονται, κυρίως, στην Ακτή Ελεφαντοστού, το Λουξεμβούργο, την Γαλλία, τον Μαυρίκιο και το Καμερούν.

Απόθεμα ΑΞΕ στο Μαρόκο ανά χώρα προέλευσης (σε εκ. ΔΗ)

ΧΩΡΑ	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Γαλλία	193.838	207.162	192.503	196.220	194.414	208.849	204.145
ΗΑΕ	121.970	125.530	128.481	134.753	132.381	137.432	118.664
Ισπανία	48.731	50.022	51.638	52.468	53.095	54.391	56.260
ΗΠΑ	27.463	29.818	31.979	32.869	33.304	33.997	41.429
Ελβετία	18.888	19.555	33.897	34.832	33.428	38.302	32.343
Ηνωμένο Βασίλειο	20.132	21.722	19.286	19.665	20.681	23.456	25.583
Σαουδική Αραβία	18.947	20.543	21.030	22.008	22.099	22.246	22.470
Οικονομική Ένωση Βελγίου - Λουξεμβούργου	12.869	14.619	17.310	19.480	19.362	20.800	20.817
Γερμανία	13.127	13.377	13.818	14.598	15.143	15.479	16.280
Ιρλανδία	247	3.715	13.289	13.969	14.059	14.273	15.170

Πηγές: *Office des Changes (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία)*

Βασικοί τομείς στους οποίους κατευθύνονται οι ξένες επενδύσεις στο Μαρόκο είναι η βιομηχανία, τα ακίνητα, οι τηλεπικοινωνίες, ο τουρισμός και η ενέργεια/εξορύξεις. Οι μαροκινές επενδύσεις στο εξωτερικό κατευθύνονται, κυρίως, στους τομείς των τραπεζικών και χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, τα ακίνητα, την τσιμεντοβιομηχανία, την βιομηχανία και τις τηλεπικοινωνίες.

Απόθεμα ΑΞΕ στο Μαρόκο ανά τομέα δραστηριότητας (σε εκ. DH)

Τομείς	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Βιομηχανία	137.590	144.347	147.825	151.564	152.045	160.195	165.073
Ακίνητα	98.209	107.076	112.264	117.544	121.864	127.045	132.123
Τηλεπικοινωνίες	84.023	80.462	83.884	87.277	84.306	62.823	63.451
Τουρισμός	56.132	56.696	58.674	60.474	60.702	82.102	62.575
Ενέργεια και εξορύξεις	32.052	36.953	39.198	40.691	39.584	42.914	44.186
Τράπεζες	29.437	32.569	31.370	36.019	33.528	34.749	32.351
Εμπόριο	18.548	28.343	24.106	26.581	29.038	37.924	31.167
Ασφάλειες	4.427	7.694	17.119	15.048	14.802	13.866	16.323
Μεγάλα έργα	17.537	15.607	14.926	15.438	13.944	15.341	15.447
Μεταφορές	6.163	7.846	11.598	12.941	13.379	13.932	14.225
Επενδύσεις χαρτοφυλακίου	10.884	11.033	11.803	12.758	13.192	19.834	13.984
Γεωργία	1.870	2.044	2.255	2.599	2.970	4.034	4.292
Σπουδές	826	803	1.519	1.872	1.922	1.970	2.015
Αλιεία	1.078	1.031	1.007	1.012	1.040	1.082	1.092
Άλλοι τομείς	22.240	24.710	24.307	24.806	25.801	27.052	27.832
Διάφοροι τομείς	31.768	32.457	31.631	31.815	32.805	32.551	36.177

Πηγές: Office des Changes (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία)

1.2 Οικονομικές προβλέψεις 2024

Τον Ιούνιο του 2024, η Κεντρική Τράπεζα του Μαρόκου (Bank Al-Maghrib - BAM), αποφάσισε την μείωση του βασικού επιτοκίου, κατά 25 μονάδες βάσης, στο 2,75%, μετά από τη διατήρησή του στο 3% από τον Μάρτιο του 2023. Η εν λόγω απόφαση εξηγείται τόσο από τους τελευταίους μακροοικονομικούς δείκτες, όσο και από μια πιο δομική στάση της BAM.

Όσον αφορά την τρέχουσα οικονομική συγκυρία, η απόφαση της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου εντάσσεται σε ένα πλαίσιο όπου παρατηρείται υποχώρηση των πληθωριστικών πιέσεων. Μετά από ποσοστά πληθωρισμού 6,6% το 2022 και 6,1% το 2023, ο πληθωρισμός αναμένεται να κυμανθεί στο 1,5% κατά μέσο όρο το 2024, την στιγμή που ο περιφερειακός μέσος όρος εξακολουθεί να υπερβαίνει το 10%. Επιπλέον, οι προβλέψεις για την οικονομική ανάπτυξη της μαροκινής οικονομίας το 2024 αναθεωρήθηκαν ανοδικά στο 2,8% (έναντι 2,1% τον Μάρτιο του 2024), λαμβάνοντας υπόψη τη δυναμική των επενδύσεων που προκύπτει από την έναρξη μεγάλων έργων (ανοικοδόμηση μετά από σεισμό Al Haouz, Παγκόσμιο Κύπελλο 2030, οικολογική μετάβαση), καθώς και του τουρισμού, παράγοντες οι οποίοι μπορούν να ενισχύσουν θετικά τον ρυθμό ανάπτυξης των μη γεωργικών δραστηριοτήτων (+3,8%). Όσον αφορά τις δημοσιονομικές εξελίξεις, η ανοιχτή χορήγηση επιπλέον πιστώσεων ύψους 14 δισ. DH (εκ των οποίων τα μισά προορίζονται για αυξήσεις μισθών στη δημόσια διοίκηση) μπορεί να επιβραδύνει την πορεία μείωσης του ελλείμματος του κρατικού Προϋπολογισμού, το οποίο εκτιμάται ότι θα σταθεροποιηθεί στο 4,4% το 2024 (έναντι 4% που προβλέπεται από τον προϋπολογισμό).

Τομέα προτεραιότητας για το Μαρόκο αποτελεί η, βασιλικής πρωτοβουλίας, διεύρυνση του Κοινωνικού Κράτους, ιδιαίτερα με βάση την εμπειρία της επιδημιολογικής κρίσης, η οποία άλλωστε επιτάχυνε τις διαδικασίες υλοποίησης του κοινωνικού προγραμματισμού της χώρας. Ο εν λόγω σχεδιασμός αποτελεί βασικό διαρθρωτικό έργο, το οποίο απαιτεί την διάθεση σημαντικών δημόσιων πόρων και θα συντελέσει στην άμβλυση των κοινωνικών ανισορροπιών, με την κάλυψη των ιατρικών δαπανών για, κατά το δυνατόν, το σύνολο του πληθυσμού και την επέκταση των οικογενειακών παροχών προς τα πιο αδύναμα νοικοκυριά.

Εν γένει, τα μακροοικονομικά μεγέθη του Μαρόκου, ήτοι ρυθμός ανάπτυξης, δημόσιο χρέος (κυρίως εσωτερικό), δημοσιονομικό έλλειμμα κ.α., ευρισκόμενα εντός ικανοποιητικού και βιώσιμου πλαισίου, τοποθετούν τη χώρα σε προνομιακή θέση, σε σχέση με λοιπές χώρες περιοχής, αποδεικνύοντας εν γένει αποτελεσματικότητα ακολουθούμενης δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής.

Παρά ταύτα, η ξηρασία, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, ιδίως όσον αφορά γυναίκες και νέους, η διατήρηση υψηλών τιμών ενεργειακών προϊόντων και τροφίμων, οι πρόσφατες οικονομικές μεταρρυθμίσεις (λειτουργία Επενδυτικού Ταμείου Mohammed VI, εφαρμογή νέου Επενδυτικού Χάρτη), το εν εξελίξει διευρυμένο κοινωνικό πρόγραμμα (παιδεία, υγεία) και τα σχεδιαζόμενα έργα Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου 2030, ενδέχεται να δημιουργήσουν χρηματοδοτικές προκλήσεις για τη χώρα, σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, προκειμένου οι φιλόδοξες μεταρρυθμίσεις, που έχουν υιοθετηθεί για τη βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου και την ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων, να έχουν τον επιθυμητό αντίκτυπο στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Μαρόκου, θα πρέπει να συνδυαστούν με πρωτοβουλίες άρσης ρυθμιστικών και θεσμικών φραγμών, που περιορίζουν τον ανταγωνισμό και επιβραδύνουν την ανακατανομή των συντελεστών παραγωγής σε πιο παραγωγικούς τομείς και επιχειρήσεις, καθώς και με αποτελεσματικούς μηχανισμούς αξιολόγησης των υπό υλοποίηση δημόσιων πολιτικών και μεταρρυθμίσεων. Τέλος, η Παγκόσμια Τράπεζα σημειώνει, ότι απαραίτητη για την επίτευξη των κοινωνικών και οικονομικών στόχων της χώρας, κρίνεται η συνεπής προώθηση της οικονομικής ενδυνάμωσης των γυναικών και η αύξηση της συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας.

1.3 Οικονομικές σχέσεις Μαρόκου

Η προώθηση της συνεργασίας με τους κυριότερους διεθνείς εταίρους της χώρας αποτελεί έναν εκ των πέντε πυλώνων του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου του Μαρόκου, το οποίο, όπως αναφέρθηκε, έχει θέσει τους αναπτυξιακούς στόχους της χώρας με ορίζοντα το 2035. Σε αυτό το πλαίσιο, τονίζεται η σημασία εδραίωσης συνεργασιών σε διάφορα επίπεδα, όπως το εγγύτερο περιφερειακό (χώρες Μαγκρέμπ), το ευρύτερο της Αφρικανικής Ηπείρου, καθώς και το ευρω-μεσογειακό. Βαρύτητα, επίσης, δίδεται στις προώθηση των οικονομικών σχέσεων της χώρας με αυτές του Κόλπου, καθώς και με τις ισχυρές αναδυόμενες οικονομίες, όπως της Κίνας και της Ινδίας. Περαιτέρω, θεωρείται εξαιρετικής σημασίας η εμπάθυνση των οικονομικών σχέσεων με τις ΗΠΑ, διά της πλήρους αξιοποίησης της υφιστάμενης Συμφωνίας Ελευθέρων Συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών. Αξίζει να σημειωθεί, ότι το Μαρόκο είναι η μοναδική χώρα της Αφρικής, η οποία έχει υπογράψει τέτοια Συμφωνία με τις ΗΠΑ.

1.3.1 Μαρόκο - ΠΟΕ

Το Μαρόκο είναι μέλος του ΠΟΕ από το 1995 και της GATT από το 1987, αλλά δεν έχει προσχωρήσει στην Συμφωνία του ΠΟΕ για τις Δημόσιες Συμβάσεις.

Σύμφωνα με το Διάταγμα Ν. 2-22-431 (8^{ης} Μαρτίου 2023), το οποίο τέθηκε σε ισχύ από την 1η Σεπτεμβρίου του 2023, στις δημόσιες συμβάσεις έργου, υπηρεσιών και προμηθειών μπορούν να συμμετέχουν τόσο εγχώριες, όσο και αλλοδαπές επιχειρήσεις, ωστόσο προβλέπονται σημαντικά προνόμια για την συμμετοχή εγχώριων εταιρειών, με στόχο την στήριξη της εθνικής παραγωγής. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι, βάσει της Αρχής της Εθνικής Προτίμησης (άρθρο 147), εφαρμόζεται 15% επιβάρυνση στην τιμή προσφοράς των αλλοδαπών εταιρειών. Επιπλέον, προβλέπεται ότι το 30% των σχεδιαζόμενων δημοσίων συμβάσεων, ετησίως, θα αφορά μικρές και μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις, συνεταιρισμούς και αυτοαπασχολούμενους επιχειρηματίες (άρθρο 148). Παρόμοια προνόμια προβλέπονταν και σε προηγούμενες νομοθετικές ρυθμίσεις (1998, 2007 και 2013) και Εγκυκλίου (2020) για τις Δημόσιες Συμβάσεις, χωρίς, ωστόσο, να εφαρμόζονται με συνέπεια. Λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες προτιμησιακές ρυθμίσεις και τις ιδιαιτερότητες της μαροκινής γραφειοκρατίας, κρίνεται σκόπιμη η εύρεση αξιόπιστου επιτόπιου συνεργάτη για την επιτυχή συμμετοχή αλλοδαπών επιχειρήσεων σε δημόσιους διαγωνισμούς στην χώρα (τομέας που, πράγματι, εμφανίζει σημαντικές ευκαιρίες).

1.3.2 Μαρόκο - Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι εμπορικές και επενδυτικές σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και του Μαρόκου είναι σημαντικές: η ΕΕ συνιστά τον κορυφαίο εμπορικό εταίρο του Μαρόκου, και μαζί με την Αλγερία, το Μαρόκο αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της ΕΕ μεταξύ των χωρών της Νότιας Γειτονίας (που περιλαμβάνουν, επίσης, την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Ιορδανία, τον Λίβανο, τη Λιβύη, την Παλαιστίνη, την Συρία και την Τυνησία). Η ΕΕ είναι επίσης ο μεγαλύτερος επενδυτής στο Μαρόκο.

Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου

Βάσει της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου, που υπογράφηκε το 1996 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαρτίου 2000, έχει δημιουργηθεί μεταξύ των μερών Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (Free Trade Area). Η ΕΕ και το Μαρόκο έχουν υπογράψει, επίσης, Συμφωνίες για πρόσθετη

απελευθέρωση του εμπορίου γεωργικών προϊόντων, μεταποιημένων γεωργικών προϊόντων και αλιευτικών προϊόντων, οι οποίες τέθηκαν σε ισχύ τον Οκτώβριο του 2012. Το εμπόριο βιομηχανικών προϊόντων έχει απελευθερωθεί σχεδόν πλήρως, ενώ το άνοιγμα της αγοράς για τα γεωργικά προϊόντα είναι επίσης σημαντικό. Μια τροποποίηση των Πρωτοκόλλων της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου, η οποία επέκτεινε τις δασμολογικές προτιμήσεις, που ορίζονται στη Συμφωνία Σύνδεσης, σε προϊόντα καταγωγής Δυτικής Σαχάρας, τέθηκε σε ισχύ στις 19 Ιουλίου 2019.

Περισσότερες πληροφορίες για την Συμφωνία Σύνδεσης μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα της Αντιπροσωπείας της ΕΕ στο Μαρόκο (https://www.eeas.europa.eu/delegations/morocco_en?s=204), ενώ για τους δασμούς και τα εισαγωγικά καθεστώτα που ισχύουν στο Μαρόκο, στην σχετική πύλη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Access to Market» (<https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/home>), καθώς και στην ιστοσελίδα των Μαροκινών Τελωνείων (<https://www.douane.gov.ma/adil/>).

Το 2013 ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις για την εγκαθίδρυση μίας Deep and Comprehensive Free Trade Area μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου (σε τέτοιες περιπτώσεις η ΕΕ παραχωρεί, συνήθως, μεγαλύτερη πρόσβαση στην αγορά της, σε σχέση με τον εταίρο, ενώ μπορούν να εμπεριέχονται και δεσμεύσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα), ωστόσο οι εν λόγω διαπραγματεύσεις τελούν σε αναμονή από το 2014, κατόπιν αιτήματος του Μαρόκου.

Το 2021, στο πλαίσιο της επανεξέτασης της εμπορικής της πολιτικής, η ΕΕ προσφέρθηκε να συζητήσει τον εκσυγχρονισμό των εμπορικών και επενδυτικών σχέσεων με το Μαρόκο, προκειμένου να τις προσαρμόσει καλύτερα στις σημερινές προκλήσεις και, έκτοτε, διεξάγονται περιοδικές συζητήσεις.

Επιπλέον, η ΕΕ καθιέρωσε προνομιακή εταιρική σχέση με τις ανατολικές και νότιες ακτές της Μεσογείου, το 1995, με την έναρξη της Ευρω-Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσης, με στόχο τη δημιουργία ενός χώρου ειρήνης, σταθερότητας και οικονομικής ευημερίας που προάγει τις δημοκρατικές αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τον Οκτώβριο του 2022, υπεγράφη μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου η πρώτη στο είδος της «Πράσινη Εταιρική Σχέση» (Partenariat Vert).

Αναφέρεται ότι, παρά την υπογραφή της το 2015, η Συμφωνία μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου για την Προστασία των Γεωγραφικών Ενδείξεων δεν έχει, προς το παρόν, κυρωθεί από μαροκινής πλευράς, με αποτέλεσμα να εξακολουθεί να μην υπάρχει το επιθυμητό επίπεδο προστασίας για τα ελληνικά προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ.

Αναπτυξιακή βοήθεια

Το Μαρόκο είναι ένας από τους μεγαλύτερους αποδέκτες κονδυλίων της ΕΕ στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Η ΕΕ δέσμευσε 1,4 δισ. € για διμερή βοήθεια προς το Μαρόκο για την περίοδο 2014-2020, στο πλαίσιο του «European Neighbourhood Instrument». Η χρηματοδότηση υποστήριξε τις προτεραιότητες συνεργασίας που συμφωνήθηκαν με το Μαρόκο, και συγκεκριμένα: (i) ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς και δίκαιη πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες (εκπαίδευση, υγεία, κοινωνική προστασία, αποκέντρωση κ.λπ.). (ii) δημοκρατική διακυβέρνηση, κράτος δικαίου και ανάπτυξη της

κοινωνίας των πολιτών, και (iii) ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, πράσινη και βιώσιμη ανάπτυξη και δημιουργία θέσεων εργασίας.

Σύμφωνα με το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο της ΕΕ για την περίοδο 2021-2027, η ΕΕ ενέκρινε ένα ευρύ νέο μέσο χρηματοοικονομικής συνεργασίας: το Μέσο Γειτονίας, Ανάπτυξης και Διεθνούς Συνεργασίας (NDICI). Το NDICI αποτελεί τη βάση της συνεργασίας ΕΕ-Μαρόκου.

Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη στήριξη της ΕΕ μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα της Γενικής Διεύθυνσης Γειτονίας και Διαπραγματεύσεων Διεύρυνσης (https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/regional-cooperation-southern-neighbourhood-partners_en).

Όσον αφορά την ανασυγκρότηση των πληγισμών από τον σεισμό περιοχών την Επαρχία Al Haouz, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εγκρίνει από τον Δεκέμβριο του 2023 δημοσιονομική συνδρομή ύψους 177 εκ. € για τη στήριξη του εθνικού Προγράμματος ανασυγκρότησης, το οποίο έχει τεθεί σε εφαρμογή από τις μαροκινές Αρχές και καλύπτει τα έτη 2024-2028.

1.3.3 Συμμετοχή σε περιφερειακές Οικονομικές / Τελωνειακές Ενώσεις

Το Μαρόκο έχει συνάψει Συμφωνίες Ελευθέρων Συναλλαγών με τις εξής χώρες και ομάδες χωρών (εντός παρενθέσεως η έναρξη ισχύος):

- Ευρωπαϊκή Ένωση (Συμφωνία Σύνδεσης, 2000)
- Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (2000)
- African Continental Free Trade Area (μεταξύ 46 αφρικανικών κρατών, υπεγράφη στο πλαίσιο της Αφρικανικής Ένωσης - 2021).
- Greater Arab Free Trade Area (μεταξύ 19 κρατών του Αραβικού Συνδέσμου - 1998)
- Συμφωνία Agadir (μεταξύ Μαρόκου, Αιγύπτου, Ιορδανίας, Τυνησίας - 2007)
- ΗΠΑ (2006)
- Ηνωμένο Βασίλειο (Συμφωνία Σύνδεσης, 2021)
- Τουρκία (2006)
- Αίγυπτος (1999)
- Τυνησία (1999)
- Ιορδανία (1999)
- Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (2003)

Εμπορικές και τελωνειακές Συμφωνίες έχει, επίσης, συνάψει το Μαρόκο με την Αλγερία (1989), την Σαουδική Αραβία (1968), το Ιράκ (1982), τη Λιβύη (1990), την Μαυριτανία (1993) την Γουινέα (2000) και την Σενεγάλη (1968).

1.3.4 Συμμετοχή σε διεθνή φόρα και ομάδες χωρών

Το Μαρόκο είναι μέλος των παρακάτω Διεθνών Οργανισμών και ομάδων χωρών (από το αναγραφόμενο, σε κάθε περίπτωση, έτος):

- United Nations (UN) - 1956
- World Trade Organization (WTO) - 1995
- African Union (AU) - 1963
- Arab League - 1958

- African Development Bank (AfDB) - 1964
- International Maritime Organization (IMO) - 1964
- International Civil Aviation Organization (ICAO) - 1957
- International Renewable Energy Agency (IRENA) - 2009
- Union for the Mediterranean (UfM) - 2008
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) - 1956
- International Labour Organization (ILO) - 1956
- World Health Organization (WHO) - 1956
- International Atomic Energy Agency (IAEA) - 1957
- World Tourism Organization (UNWTO) - 1975
- International Organization for Standardization (ISO) - 1961
- United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) - 1967
- Arab Maghreb Union (UMA) - 1989
- World Intellectual Property Organization (WIPO) - 1995
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) - 1956
- International Organization for Migration (IOM) - 1954
- Organisation internationale de la Francophonie (OIF) - 1970
- International Criminal Police Organization (Interpol) - 1957
- International Telecommunication Union (ITU) - 1956
- Universal Postal Union (UPU) - 1878
- Organization of Islamic Cooperation (OIC) - 1969
- Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW) - 1997

2 Οικονομικές σχέσεις Ελλάδας – Μαρόκου

2.1 Διμερές εμπόριο

2.1.1 Εμπόριο αγαθών

Σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), το 2023, ο συνολικός όγκος διμερούς εμπορίου της χώρας μας με το Μαρόκο ανήλθε σε 454,18 εκ. € (αύξηση 6% σε σχέση με το 2022), με το εμπορικό ισοζύγιο να παραμένει πλεονασματικό για την χώρα μας (183,54 εκ. €), παρουσιάζοντας βελτίωση της τάξης του 1,5% σε σχέση με το 2022. Συγκεκριμένα, η αξία των ελληνικών εξαγωγών προς το Μαρόκο, το προηγούμενο έτος, ανήλθε σε 318,86 εκ. € (αύξηση 4,6% σε σχέση με το 2022), ενώ η αξία των εισαγωγών από το Μαρόκο, ανήλθε σε 135,32 εκ. € (αύξηση 9,1%).

Σε σχέση με το προ-πανδημίας έτος 2018, οι εξαγωγές μας αυξήθηκαν κατά 143,55% και οι εισαγωγές κατά 671,61%. Το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας μας με το Μαρόκο είναι διαχρονικά πλεονασματικό, κυρίως, χάρη στις εξαγωγές πετρελαιοειδών.

Το μερίδιο των εξαγωγών μας προς το Μαρόκο, επί του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών διεθνώς, αν και παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, αυξήθηκε από 0,37% το 2021, σε 0,55% το 2022 και σε 0,63% το 2023. Το 2023, το 0,17% εκ του συνόλου των εισαγωγών μας προήλθε από το Μαρόκο.

Πίνακας 11: Εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδας – Μαρόκου

(αξία σε €)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Μεταβολή 23/22
Εξαγωγές αγαθών	130.920.536	85.288.073	56.822.156	146.365.977	304.801.746	318.858.647	4,61%
Εισαγωγές αγαθών	18.573.680	39.270.970	52.557.796	90.858.432	124.067.447	135.318.054	9,07%
Εμπορικό ισοζύγιο	+112.346.856	+46.017.103	+4.264.360	+55.507.545	+180.734.299	+183.540.593	1,55%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όσον αφορά τις ελληνικές εξαγωγές, ανά 2ψήφιο κεφάλαιο Συνδυασμένης Ονοματολογίας, παρατηρείται ότι τα ορυκτά καύσιμα/λάδια αποτέλεσαν το 78% των συνολικών εξαγωγών, το 2023, φτάνοντας τα 248,58 εκ. € και καταγράφοντας αύξηση +3,17% σε σχέση με το 2022. Οι εξαγωγές πετρελαιοειδών, το 2023, διατήρησαν την αυξητική τους πορεία με πιο περιορισμένη, βέβαια, δυναμική, μετά την εντυπωσιακή αύξηση τα προηγούμενα χρόνια, από 21,70 εκ. € το 2020, σε 92,79 εκ. το 2021 και 240,94 εκ. το 2022.

Σε αξία εξαγωγών, ακολούθησαν ο χαλκός και τα τεχνουργήματα από χαλκό με 12,88 εκ. € (αύξηση 780% σε σχέση με το 2022), οι λέβητες/συσκευές/αντιδραστήρες με 10,25 εκ. € (μείωση 5% σε σχέση με το 2022), τα πλαστικά με 6,79 εκ. € (αύξηση 2,4% σε σχέση με το 2022), διάφορα προϊόντα των χημικών βιομηχανιών με 4,30 εκ. € (μείωση 42% σε σχέση με το 2022), τα φαρμακευτικά προϊόντα με 4,17 εκ. € (αύξηση 19,8% σε σχέση με το 2022) και τα τεχνουργήματα από πέτρες/γύψο/τσιμέντο με 3,92 εκ. (μείωση 5,4% σε σχέση με το 2022). Σημειώνεται ότι οι ελληνικές εξαγωγές προϊόντων, εξαιρουμένων των

πετρελαιοειδών, το 2023, παρουσίασαν αύξηση 10%, σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο έτος.

Οι δέκα πρώτες κατηγορίες, όπως καταγράφονται στον κατωτέρω πίνακα, αντιπροσωπεύουν το 94% των ελληνικών εξαγωγών προς το Μαρόκο το περασμένο έτος.

Πίνακας 12: Ελληνικές εξαγωγές στο Μαρόκο – 10 σημαντικότερες κατηγορίες 2023

	2022		2023		Μεταβολή στην αξία
	Αξία σε €	% στο σύνολο	Αξία σε €	% στο σύνολο	
2ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας					
27 ΟΡΥΚΤΑ ΚΑΥΣΙΜΑ, ΟΡΥΚΤΑ ΛΑΔΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΑΞΗΣ ΑΥΤΩΝ. ΑΣΦΑΛΤΩΔΕΙΣ ΥΛΕΣ. ΚΕΡΙΑ ΟΡΥΚΤΑ	240.943.942	79,05%	248.585.756	77,96%	3,17%
74 - ΧΑΛΚΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΧΑΛΚΟ	1.462.676	0,48%	12.876.444	4,04%	780,33%
84 ΠΥΡΗΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΗΡΕΣ, ΛΕΒΗΤΕΣ, ΜΗΧΑΝΕΣ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΕΠΙΝΟΗΣΕΙΣ. ΜΕΡΗ ΑΥΤΩΝ ΤΩΝ ΜΗΧΑΝΩΝ Ή ΣΥΣΚΕΥΩΝ	10.776.726	3,54%	10.246.141	3,21%	-4,92%
39 ΠΛΑΣΤΙΚΕΣ ΥΛΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΥΛΕΣ	6.632.112	2,18%	6.792.546	2,13%	2,42%
38 ΔΙΑΦΟΡΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΩΝ ΧΗΜΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ	7.418.191	2,43%	4.303.213	1,35%	-41,99%
30 ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	3.480.006	1,14%	4.168.419	1,31%	19,78%
68 ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΠΕΤΡΕΣ, ΓΥΦΟ, ΤΣΙΜΕΝΤΟ, ΑΜΙΑΝΤΟ, ΜΑΡΜΑΡΥΓΙΑ Ή ΑΝΑΛΟΓΕΣ ΥΛΕΣ	4.144.221	1,36%	3.921.009	1,23%	-5,39%
49 ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΤΙΚΩΝ ΟΙΚΩΝ, ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ Ή ΑΛΛΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ ΠΟΥ ΑΣΧΟΛΟΥΝΤΑΙ ΜΕ ΤΙΣ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ Ή ΔΑΚΤΥΛΟΓΡΑΦΗΜΕΝΑ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ	2.851.958	0,94%	2.759.875	0,87%	-3,23%
03 ΨΑΡΙΑ ΚΑΙ ΜΑΛΑΚΟΣΤΡΑΚΑ, ΜΑΛΑΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΑΣΠΟΝΔΥΛΑ ΥΔΡΟΒΙΑ	3.307.645	1,09%	2.283.078	0,72%	-30,98%
76 - ΑΡΓΙΛΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΡΓΙΛΙΟ	2.185.346	0,72%	2.078.720	0,65%	-4,88%
ΛΟΙΠΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	21.598.923	7,09%	20.843.446	6,54%	-3,50%

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Από την 8ψήφια ανάλυση των εξαγωγών συγκρατείται ότι:

- Οι ελληνικές εξαγωγές (εκτός των πετρελαιοειδών) στο Μαρόκο αποτελούνται, κυρίως, από βιομηχανικά προϊόντα.
- Οι 10 πρώτοι κωδικοί προϊόντων (4 εκ των οποίων πετρελαιοειδή) κατέλαβαν το 86% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών το 2023. Όλοι οι κωδικοί, εκτός από την αμόλυβδη βενζίνη, τα φάρμακα και το μάρμαρο σημείωσαν αξιόλογη αύξηση. Την μεγαλύτερη αύξηση κατέγραψαν το ειδικό καύσιμο αεριωθουμένων (193%) και η άσφαλτος από πετρέλαιο (143%).

- Οι εξαγωγές ασφάλτου από πετρέλαιο, οι οποίες αποτελούν διαχρονικά έναν δυναμικό τομέα των ελληνικών εξαγωγών, σημείωσαν αύξηση 142,69% σε σχέση με το 2022, καταλαμβάνοντας την τρίτη θέση. Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου, η χώρα μας κατατάχθηκε ως ο δεύτερος σημαντικότερος προμηθευτής ασφάλτου για το 2023, μετά την Ισπανία. Αναφέρεται ότι το σύνολο των αναγκών του Μαρόκου σε άσφαλτο, οι οποίες είναι σημαντικές, λαμβάνοντας υπόψη τα εκτεταμένα έργα οδοποιίας που πραγματοποιούνται στην χώρα, καλύπτεται από εισαγωγές.
- Οι εξαγωγές αμόλυβδης βενζίνης, οι οποίες αποτέλεσαν το 7,23% των συνολικών ελληνικών εξαγωγών το 2023, μειώθηκαν σημαντικά σε σχέση με το 2022 (-78%). Οι εν λόγω εξαγωγές δεν διακρίνονται από περιοδικότητα, δεδομένου ότι κατά την τελευταία δεκαετία, μόνο το 2018, το 2022 και το 2023 έχουν καταγραφεί εξαγωγές.
- Εξαγωγές πετρελαίου Diesel δεν καταγράφηκαν το 2023, ενώ για το 2022 είχαν ανέλθει σε περίπου 33 εκ. € (11% του συνόλου των εξαγωγών).
- Τα απορρίμματα και θραύσματα από εξευγενισμένο χαλκό αποτέλεσαν το πέμπτο σημαντικότερο εξαγόμενο προϊόν (περίπου 10 εκ. €), ξεκινώντας από μηδενική βάση το 2022.
- Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου, στους ηλιακούς θερμοσίφωνες η Ελλάδα κατατάσσεται, παραδοσιακά, πρώτη μεταξύ των προμηθευτών, με μεγάλη διαφορά, ενώ εξακολουθεί να υπάρχει ευρύτατο περιθώριο περαιτέρω διεύδυσης.
- Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου, ορισμένα ελληνικά προϊόντα επιλεγμένων κατηγοριών δομικών υλικών και κτιριακού εξοπλισμού (μεταξύ των οποίων μάρμαρα, τεχνουργήματα από σίδηρο ή χάλυβα, τεχνουργήματα από αργίλιο, τεχνουργήματα από χαλκό, γεωμεμβράνες, μηχανισμοί καθαρισμού υδάτων) έχουν αξιόλογη παρουσία στην μαροκινή αγορά.
- Όσον αφορά τα τρόφιμα, στους πρώτους 20 8ψήφιους κωδικούς περιλαμβάνεται μόνο το λαβράκι (για το οποίο η Ελλάδα κατατάσσεται πρώτη μεταξύ των προμηθευτών του Μαρόκου), ενώ στους πρώτους 30 περιλαμβάνονται, επίσης, τα γλυκά του κουταλιού/ζελέδες/μαρμελάδες και τα ακτινίδια.

Πίνακας 13: Ελληνικές εξαγωγές στο Μαρόκο – 10 κυριότερα προϊόντα 2023

	2022		2023		Μεταβολή στην αξία
	Αξία σε €	% στο σύνολο	Αξία σε €	% στο σύνολο	
8ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας					
27101921 Ειδικό καύσιμο αεριοθωμένων.	43.730.359	14,35%	128.018.008	40,15%	192,74%
27101967 Πετρέλαιο εξωτερικής καύσης (Fuel oil-Μαζούτ). Περιεκτικότητας κατά βάρος σε θείο που υπερβαίνει το 0,5 %.	40.488.503	13,28%	62.293.206	19,54%	53,85%
27132000 Οπτάνθρακας (κοκ) από πετρέλαιο. Άσφαλτος από πετρέλαιο.	13.407.089	4,40%	32.537.013	10,20%	142,69%
27101245 Βενζίνη χωρίς μόλυβδο με αριθμό οκτανίων (RON) ίσο ή μεγαλύτερο του 95, αλλά μικρότερο του 98.	104.825.080	34,39%	23.052.077	7,23%	-78,01%
74040010 Απορρίμματα και θραύσματα από εξευγενισμένο χαλκό.	0	0%	9.939.351	3,12%	-
39201089 Πλάκες, φύλλα, μεμβράνες,	3.469.901	1,14%	4.686.145	1,47%	35,05%

ταινίες και λουρίδες από μη κυψελώδη πολυμερή του αιθυλενίου, μη ενισχυμένα.					
84191200 Ηλιακοί θερμοσίφωνες	2.910.101	0,95%	4.113.785	1,29%	41,36%
30049000 Άλλα φάρμακα	3.090.903	1,01%	3.790.547	1,19%	22,64%
68022100 Μάρμαρο, τραβερτίνη και αλάβαστρο και τεχνουργήματα από αυτές, απλώς λαξευμένα ή πριονισμένα.	3.369.456	1,11%	2.729.585	0,86%	-18,99%
38089190 Άλλα εντομοκτόνα, ποντικοφάρμακα, μυκητοκτόνα, ζιζανιοκτόνα σε συσκευασίες λιανικής πώλησης.	3.660.289	1,20%	2.524.151	0,79%	-31,04%

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Κυριότερες κατηγορίες εισαγόμενων από το Μαρόκο προϊόντων, το 2023, παρέμειναν, σταθερά, τα επιβατικά οχήματα (74,88 εκ. €, αύξηση 35,6% σε σχέση με 2022), οι ζωοτροφές (24,40 εκ. €, μείωση 34,3% σε σχέση με 2022) και τα ψάρια και κυρίως τα θαλασσινά (13,21 εκ. €, αύξηση 32,3% σε σχέση με 2022). Οι εισαγωγές μηχανών, συσκευών και ηλεκτρικών υλικών (ιδίως καλωδίων) κατέγραψαν αύξηση πάνω από 500%, φτάνοντας τα 5,15 εκ. €. Μεγάλη αύξηση (+80%) σημείωσαν, όπως και το 2022, οι εισαγωγές λιπασμάτων, φτάνοντας πλέον τα 4,75 εκ. €, ενώ οι εισαγωγές φωσφάτων μειώθηκαν κατά 41,3%, σε 2,06 εκ. €.

Πίνακας 14: Ελληνικές εισαγωγές από το Μαρόκο – 10 σημαντικότερες κατηγορίες 2023

	2022		2023		Μεταβολή στην αξία
	Αξία σε €	% στο σύνολο	Αξία σε €	% στο σύνολο	
2ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας					
87 ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ ΟΧΗΜΑΤΑ, ΕΛΚΥΣΤΗΡΕΣ, ΠΟΔΗΛΑΤΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΟΧΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΧΕΡΣΑΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ, ΤΑ ΜΕΡΗ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ	55.205.659	44,50%	74.881.655	55,34%	35,64%
23 ΥΠΟΛΕΙΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΡΡΙΜΜΑΤΑ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ ΕΙΔΩΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ. ΤΡΟΦΕΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΕΝΕΣ ΓΙΑ ΖΩΑ	37.125.341	29,92%	24.396.215	18,03%	-34,29%
03 ΨΑΡΙΑ ΚΑΙ ΜΑΛΑΚΟΣΤΡΑΚΑ, ΜΑΛΑΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΑΣΠΟΝΔΥΛΑ ΥΔΡΟΒΙΑ	9.991.247	8,05%	13.215.671	9,77%	32,27%
85 - ΜΗΧΑΝΕΣ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥΣ. ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ Ή ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΗΧΟΥ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ Ή ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΗΧΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΚΑΙ ΜΕΡΗ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΣΚΕΥΩΝ ΑΥΤΩΝ	842.967	0,68%	5.147.882	3,80%	510,69%
31 ΛΙΠΑΣΜΑΤΑ	2.641.233	2,13%	4.748.085	3,51%	79,77%
28 ΑΝΟΡΓΑΝΑ ΧΗΜΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ. ΕΝΩΣΕΙΣ ΑΝΟΡΓΑΝΕΣ Ή ΟΡΓΑΝΙΚΕΣ ΤΩΝ ΠΟΛΥΤΙΜΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ, ΤΩΝ ΡΑΔΙΟΕΝΕΡΓΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ, ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ ΤΩΝ ΣΠΑΝΙΩΝ ΓΑΙΩΝ Ή ΤΩΝ ΙΣΟΤΟΠΩΝ	3.505.824	2,83%	2.058.405	1,52%	-41,29%

16 ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΑΤΑ ΚΡΕΑΤΩΝ, ΨΑΡΙΩΝ Ή ΜΑΛΑΚΟΣΤΡΑΚΩΝ, ΜΑΛΑΚΙΩΝ ΑΛΛΩΝ ΑΣΠΟΝΔΥΛΩΝ ΥΔΡΟΒΙΩΝ	2.272.991	1,83%	1.959.972	1,45%	-13,77%
25 - ΑΛΑΤΙ. ΘΕΙΟ. ΓΑΙΕΣ ΚΑΙ ΠΕΤΡΕΣ. ΓΥΨΟΣ, ΑΣΒΕΣΤΗΣ ΚΑΙ ΤΣΙΜΕΝΤΑ	137.559	0,11%	1.829.014	1,35%	1229,62%
20 ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΑΤΑ ΛΑΧΑΝΙΚΩΝ, ΚΑΡΠΩΝ ΚΑΙ ΦΡΟΥΤΩΝ Ή ΑΛΛΩΝ ΜΕΡΩΝ ΦΥΤΩΝ	1.960.880	1,58%	1.664.629	1,23%	-15,11%
76 ΑΡΓΙΛΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΡΓΙΛΙΟ	2.273.346	1,83%	1.011.773	0,75%	-55,49%
ΛΟΙΠΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	3.982.938	3,21%	4.406.776	3,26%	10,64%

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Από την 8ψήφια ανάλυση των εισαγωγών, φαίνεται ότι τα σημαντικότερα εισαγόμενα προϊόντα είναι τα επιβατικά οχήματα (5 εκ των 10 κυριότερων κωδικών), τα ιχθυάλευρα, τα φωσφάτα, τα καλώδια από οπτικές ίνες, και τα κατεψυγμένα χταπόδια και καλαμάρια. Όλοι οι κωδικοί, εκτός από τα ιχθυάλευρα σημείωσαν αξιόλογη αύξηση. Συγκρατείται ότι οι εισαγωγές καλωδίων οπτικών ινών έφτασαν τα 5 εκ. €, παρουσιάζοντας αύξηση 500% σε σχέση με το 2022.

Πίνακας 15: Ελληνικές εισαγωγές από το Μαρόκο – 10 κυριότερα προϊόντα 2023

	2022		2023		Μεταβολή στην αξία
	Αξία σε εκ. €	% στο σύνολο	Αξία σε εκ. €	% στο σύνολο	
8ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας					
87032210 Επιβατικά αυτοκίνητα, συμπ. τα αυτοκίνητα εμπορικής χρήσης και τα αγωνιστικά αυτοκίνητα, με παλινδρομικό εμβολοφόρο κινητήρα με ανάφλεξη με ηλεκτρικούς σπινθήρες (με κυλινδρισμό που υπερβαίνει τα 1 000 cm ³ αλλά δεν υπερβαίνει τα 1 500 cm ³), καινούρια.	16.624.883	13,40%	24.507.942	18,11%	47,42%
23012000 Αλεύρια, σκόνες και συσσωματώματα με μορφή σβόλων, από ψάρια ή καρκινοειδή (μαλακόστρακα), μαλάκια ή άλλα ασπόνδυλα υδρόβια.	37.125.341	29,92%	24.396.215	18,03%	-34,29%
87033110 Επιβατικά αυτοκίνητα, συμπ. τα αυτοκίνητα εμπορικής χρήσης και τα αγωνιστικά αυτοκίνητα, με εμβολοφόρο κινητήρα με αυτανάφλεξη (ντίζελ ή ημιντίζελ), καινούρια.	18.741.244	15,11%	21.965.211	16,23%	17,20%
87032110 Επιβατικά αυτοκίνητα, συμπ. τα αυτοκίνητα εμπορικής χρήσης και τα αγωνιστικά αυτοκίνητα, με παλινδρομικό εμβολοφόρο κινητήρα με ανάφλεξη με ηλεκτρικούς σπινθήρες (με κυλινδρισμό που δεν υπερβαίνει τα 1 000 cm ³), καινούρια.	13.788.630	11,11%	20.036.030	14,81%	45,31%
03075200 Κατεψυγμένα χταπόδια	6.503.542	5,24%	8.772.126	6,48%	34,88%

87042191 Αυτοκίνητα φορτηγά οχήματα, με εμβολοφόρο κινητήρα εσωτερικής καύσης με αυτανάφλεξη (ντίζελ ή ημιντίζελ), με επιτρεπόμενο βάρος 5 τόνους, καινούρια	3.376.798	2,72%	5.507.907	4,07%	63,11%
85447000 Καλώδια από οπτικές ίνες, μεμονωμένα επενδυμένες, έστω και αν περιέχουν ηλεκτρικούς αγωγούς ή φέρουν	842.482	0,68%	5.145.172	3,80%	510,72%
31053000 Διαμμωνικό φωσφορικό άλας	2.136.459	1,72%	3.406.650	2,52%	59,45%
03074331 Καλαμάρια κατεψυγμένα	2.571.502	2,07%	2.934.011	2,17%	14,10%
87038010 Άλλα οχήματα, με μόνο ηλεκτροκινητήρα, καινούργια	2.673.904	2,16%	2.864.565	2,12%	7,13%

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

2.1.2 Εμπόριο υπηρεσιών

Το ισοζύγιο υπηρεσιών είναι σταθερά πλεονασματικό για την χώρα μας. Λόγω μείωσης των εισπράξεων και αύξησης των πληρωμών, το 2023, το ισοζύγιο υπηρεσιών μειώθηκε κατά 14,26%, σε σχέση με το 2022, φτάνοντας τα 142,62 εκ. €. Οι συνολικές εισπράξεις από το Μαρόκο, το 2023, έφτασαν τα 171,21 εκ. €, παρουσιάζοντας μείωση της τάξης του 4,24%.

Πίνακας 16: Ισοζύγιο υπηρεσιών

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Εισπράξεις (σε εκ. €)	83,55	97,58	80,82	105,28	178,79	171,21
Πληρωμές (σε εκ. €)	15,21	35,54	15,02	10,07	12,44	28,59
Ισοζύγιο υπηρεσιών (σε εκ. €)	+68,34	+62,04	+65,80	+95,21	+166,35	+142,62

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδας (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Οι εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές παρουσίασαν μείωση 16% το 2023, μετά από σημαντική αύξηση το 2022 (69%) και το 2021 (46%), φτάνοντας τα 144,34 εκ. €. Οι εισπράξεις των θαλάσσιων μεταφορών αντιπροσωπεύουν το 84% του συνόλου των εισπράξεων από το Μαρόκο το 2023.

Οι ταξιδιωτικές εισπράξεις το 2023 έφτασαν τα 17,24 εκ. €, παρουσιάζοντας ραγδαία αύξηση 525% σε σχέση με το 2022, οπότε δεν είχαν ξεπεράσει τα 2,7 εκ. €. Η επανεκκίνηση των απευθείας πτήσεων Αθήνα-Μαρακές (Aegean), από τον Δεκέμβριο του 2022, και έπειτα, με εξαίρεση τους καλοκαιρινούς μήνες, συνέβαλε στην ενίσχυση τόσο των ταξιδιωτικών εισπράξεων, όσο και των ταξιδιωτικών πληρωμών. Η διατήρηση των πτήσεων και κατά τους καλοκαιρινούς μήνες θα μπορούσε να λειτουργήσει ακόμα πιο ευεργετικά προς την κατεύθυνση αύξησης των ταξιδιωτικών εισπράξεων από το Μαρόκο.

Οι υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών και πληροφορικής παρουσίασαν, επίσης, ραγδαία αύξηση 1670%, φτάνοντας σχεδόν τα 4 εκ. €.

Πίνακας 17: Εισπράξεις της Ελλάδας από το Μαρόκο

	2022		2023		Μεταβολή στην αξία
	Αξία σε εκ. €	% στο σύνολο	Αξία σε εκ. €	% στο σύνολο	
Υπηρεσίες με βάση την κωδικοποίηση ΒΡΜ6					
Θαλάσσιες μεταφορές	171,94	96,2%	144,34	84,30%	-16,05%
Ταξιδιωτικές	2,76	1,5%	17,24	10,06%	524,64%
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών, πληροφορικής και πληροφόρησης	0,22	0,1%	3,89	2,27%	1668,18%
Υπηρεσίες δημοσίου	2,06	1,2%	2,58	1,51%	25,24%
Κατασκευαστικές	0,82	0,5%	1,59	0,93%	93,90%
Λοιπές υπηρεσίες επιχειρηματικής δραστηριότητας	0,40	0,2%	1,02	0,60%	155,00%
Λοιπές μεταφορές	0,34	0,2%	0,49	0,29%	44,12%
Υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής που δεν περιλαμβάνονται αλλού	0,25	0,1%	0,06	0,03%	-76,00%

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδας (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Οι πληρωμές προς το Μαρόκο κινούνται σε χαμηλά επίπεδα (28,59 εκ. € το 2023), με τις πληρωμές για ταξιδιωτικές υπηρεσίες (14,09 εκ. € το 2023, αύξηση 2.600% σε σχέση με το 2022) να αποτελούν το ήμισυ των συνολικών πληρωμών.

Πίνακας 18: Πληρωμές της Ελλάδας στο Μαρόκο

	2022		2023		Μεταβολή στην αξία
	Αξία σε εκ. €	% στο σύνολο	Αξία σε εκ. €	% στο σύνολο	
Υπηρεσίες με βάση την κωδικοποίηση ΒΡΜ6					
Ταξιδιωτικές	0,52	4,18%	14,09	49,28	2.609,61%
Λοιπές μεταφορές	6,03	48,47%	6,96	24,34%	15,42%
Θαλάσσιες μεταφορές	2,20	17,68%	3,11	10,88%	41,36%
Ασφαλιστικές και συνταξιοδοτικές υπηρεσίες	1,30	10,45%	1,43	5,00%	10,00%
Υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής που δεν περιλαμβάνονται αλλού	1,33	10,69%	1,07	3,74%	-19,55%
Λοιπές υπηρεσίες επιχειρηματικής δραστηριότητας	0,39	3,14%	0,62	2,17%	58,97%
Υπηρεσίες αναψυχής, πολιτιστικές, προσωπικές	0,18	1,45%	0,49	1,71%	172,22%
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών, πληροφορικής και πληροφόρησης	0,13	1,05%	0,42	1,47%	223,08%
Υπηρεσίες δημοσίου	0,36	2,89%	0,40	1,40%	11,11%

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδας (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

2.2 Άμεσες επενδύσεις

2.2.1 Επενδύσεις της Ελλάδας στο Μαρόκο

Ο αριθμός επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων, που δραστηριοποιούνται στο Μαρόκο, είναι μικρός, με αντικείμενο δραστηριοποίησης κυρίως τους τομείς των κατασκευών, λιμενικών έργων και ενέργειας. Από τις υφιστάμενες συνεργασίες αναφέρονται οι εξής:

- Η Archirodon Group δραστηριοποιείται σε κατασκευαστικά έργα στο Μαρόκο. Από το 2019, έχει αναλάβει την επέκταση του λιμένα του κρατικού Ομίλου Φωσφάτων και Παραγωγών (OCP), στην πόλη Laayoune.
- Η Atlantic Dredging, εταιρεία ελληνικών συμφερόντων, δραστηριοποιείται στον τομέα των λιμενικών έργων (βυθοκορήσεις), έχοντας πολυετή παρουσία στο Μαρόκο (λιμένες Casablanca, El Jeddida, Safi, Essaouira, Agadir, Laayoune, Mohamedia, Kenitra, Asila, Tangiers, Nador).
- Τον Απρίλιο του 2024, ολοκληρώθηκε και τυπικά η συμφωνία μεταξύ Energean και Chariot, όσον αφορά την ανάπτυξη του διαπιστωμένου υπεράκτιου κοιτάσματος Anchois, στις βόρειες ακτές του Μαρόκου στον Ατλαντικό (ανοικτά της Lagache, μεταξύ Ραμπάτ και Ταγγέρης), το οποίο περιέχει 18 δισ. κυβικά μέτρα φυσικού αερίου. Βάσει της εν λόγω συμφωνίας, η Energean απέκτησε από την Chariot το 45% στην άδεια Lixus, με προοπτική να φθάσει το 55%, ανάλογα με τα αποτελέσματα περαιτέρω ερευνητικών γεωτρήσεων, καθώς και το 37,5% στην άδεια Rissana.
- Ο ναυτιλιακός Όμιλος Attica Group, γνωστοποίησε, τον Απρίλιο του 2024, την πώληση στην σουηδική Stena Line Holding BV της εταιρικής του συμμετοχής, ποσοστού 49%, στο μετοχικό κεφάλαιο της ελληνο-μαροκινής ναυτιλιακής Africa Morocco Link (AML), το οποίο κατείχε μέσω θυγατρικής. Η AML, η οποία ιδρύθηκε το 2016 από την Attica Group και την μαροκινή τράπεζα Bank Of Africa, εξυπηρετεί το δρομολόγιο Tanger Med (εμπορικός λιμένας Ταγγέρης) - Algeciras (Ισπανία).

Πίνακας 19: Επενδύσεις της Ελλάδας στο Μαρόκο

σε εκ. €	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ροές	0	0	-6,27	-6,27	-0,34	-0,34
Απόθεμα	0,20	0,20	-14,31	-14,29	-14,45	N/A

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδας

2.2.2 Επενδύσεις του Μαρόκου στην Ελλάδα

Πίνακας 20: Επενδύσεις του Μαρόκου στην Ελλάδα

σε εκ. €	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ροές	0	0,10	0	1,52	0,41	-0,50
Απόθεμα	0,15	0,25	0,24	1,40	1,68	N/A

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδας

2.3 Θεσμικό πλαίσιο οικονομικής συνεργασίας Ελλάδας - Μαρόκου

Οι βασικές, σε ισχύ, Συμφωνίες που περιλαμβάνονται στο θεσμικό πλαίσιο οικονομικής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδος και Μαρόκου είναι οι εξής:

Συμφωνίες	Έναρξη ισχύος
- Συμφωνία Οικονομικής, Επιστημονικής και Τεχνικής Συνεργασίας Σύγκληση 1ης συνόδου Μεικτής Διϋπουργικής Επιτροπής Σύγκληση 2ης συνόδου Μεικτής Διϋπουργικής Επιτροπής Σύγκληση 3ης συνόδου Μεικτής Διϋπουργικής Επιτροπής Σύγκληση 4ης συνόδου Μεικτής Διϋπουργικής Επιτροπής Σύγκληση 5ης συνόδου Μεικτής Διϋπουργικής Επιτροπής Σύγκληση 6ης συνόδου Μεικτής Διϋπουργικής Επιτροπής Σύγκληση 7ης συνόδου Μεικτής Διϋπουργικής Επιτροπής	24.10.1975 Αθήνα, 24.9.1980 Ραμπάτ, 27.11.1987 Αθήνα, 15.11.1991 Ραμπάτ, 15.4.1997 Αθήνα, 10.11.2000 Ραμπάτ, 20.3.2007 Αθήνα, 18.10.2010
- Συμφωνία περί αποφυγής διπλής φορολογίας επί του εισοδήματος από την εκμετάλλευση πλοίων και αεροσκαφών	5.5.1984
- Συμφωνία συνεργασίας στον τομέα του τουρισμού	16.2.1994
- Συμφωνία αμοιβαίας ενθάρρυνσης και προστασίας των επενδύσεων	17.6.2000
- Συμφωνία αεροπορικών μεταφορών	17.3.2003
- Σύμβαση για την αποφυγή της διπλής φορολογίας και της φοροδιαφυγής αναφορικά με τους φόρους εισοδήματος	17.11.2010
- Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ της Ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού και του Συμβουλίου Ανταγωνισμού του Μαρόκου	29.3.2022
- Μνημόνιο συνεργασίας ΣΕΒ και CGEM	19.3.2007
- Μνημόνιο συνεργασίας ΣΕΒ και CGEM (ίδρυση Μεικτού Επιχειρηματικού Συμβουλίου Ελλάδος-Μαρόκου)	7.9.2011
- Μνημόνιο συνεργασίας ΣΕΒ και CGEM (ενεργοποίηση Μεικτού Επιχειρηματικού Συμβουλίου Ελλάδος-Μαρόκου, υπογραφή στο πλαίσιο της πιο πρόσφατης επιχειρηματικής αποστολής του ΣΕΒ στην Καζαμπλάνκα)	5.5.2018

2.4 Απολογισμός δράσεων οικονομικής διπλωματίας 2023

- Ολοκλήρωση διαδικασίας διαπραγμάτευσης Υγειονομικού Πιστοποιητικού για εξαγωγή τροφών για ζώα συντροφιάς από την Ελλάδα στο Μαρόκο, σε συνεννόηση με το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, κατόπιν σχετικού ενδιαφέροντος Ελλήνων εξαγωγέων.
- Συμμετοχή Γραφείου ΟΕΥ Ραμπάτ σε οικονομική και εμπορική αποστολή του Διεθνούς Οργανισμού Γαλλοφωνίας στο Μαρόκο (Καζαμπλάνκα, 8-10.2.2023). Παρουσίαση του αγροδιατροφικού τομέα της Ελλάδας και των ευκαιριών συνεργασίας μεταξύ ελληνικών και γαλλόφωνων, κυρίως μαροκινών, επιχειρήσεων.
- Συμμετοχή Γραφείου ΟΕΥ Ραμπάτ σε 4η Ημερίδα «Επιχειρείν στον Αραβικό Κόσμο» του Αραβο-Ελληνικού Επιμελητηρίου. Παρουσίαση της μαροκινής αγοράς και των εμπορικών σχέσεων Ελλάδας-Μαρόκου και προβολή των εμπορικών και επενδυτικών ευκαιριών που μπορεί να προσφέρει η μαροκινή αγορά σε Έλληνες επιχειρηματίες. Επαφές με παριστάμενους Έλληνες επιχειρηματίες (Αθήνα, 15.3.2023).
- Συμμετοχή Γραφείου ΟΕΥ Ραμπάτ σε 4η Διαδικτυακή Συνάντηση Εργασίας υπαλλήλων κλάδων ΟΕΥ με εκπροσώπους επιχειρήσεων - μελών του ΣΕΒ για αγορές του Αραβικού κόσμου (13.6.2023). Παρουσίαση της μαροκινής αγοράς και των εμπορικών σχέσεων Ελλάδας-Μαρόκου.
- Συνδρομή στην προετοιμασία και συμμετοχή σε γεύμα εργασίας στην Πρεσβευτική Κατοικία με καλεσμένους τον Πρόεδρο και στελέχη του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Καζαμπλάνκας, καθώς και Έλληνες επιχειρηματίες δραστηριοποιούμενους στο Μαρόκο (5.12.2023).
- Ενημέρωση μαροκινών Φορέων και συνδρομή στην προετοιμασία της συμμετοχής του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Καζαμπλάνκας στο 12ο Αραβο-Ελληνικό Οικονομικό Φόρουμ (Αθήνα, 13-14.12.2023), το οποίο διοργανώθηκε από το Αραβο-Ελληνικό Επιμελητήριο Εμπορίου και Ανάπτυξης.
- Προετοιμασία και υποστήριξη ελληνικής συμμετοχής (Υπουργείο Οικονομικών, Τράπεζα της Ελλάδας) σε Ετήσια Σύνοδο Παγκόσμιας Τράπεζας και ΔΝΤ (Μαρακές, 9-15.10.2023).
- Παρακολούθηση πορείας υλοποίησης, καθώς και συμμετοχή στην τελετή λήξης του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Διδυμοποίησης μεταξύ, αφενός, της Ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού και αντίστοιχων φορέων Πολωνίας και Ιταλίας, και, αφετέρου, του Συμβουλίου Ανταγωνισμού του Μαρόκου, με στόχο την θεσμική ενδυνάμωση του τελευταίου. Συμμετοχή στις περιοδικές συναντήσεις της Εκτελεστικής Επιτροπής του εν λόγω Προγράμματος και σε διοργανούμενα συναφή θεματικά εργαστήρια κατάρτισης Μαροκινών Δημόσιων Λειτουργών.
- Συμμετοχή στο Διεθνές Συνέδριο με τίτλο «Βιώσιμη ανάπτυξη: πρόκληση για τον ανταγωνισμό και μοχλός ανάπτυξης» που διοργανώθηκε από το Συμβούλιο Ανταγωνισμού του Μαρόκου και τις Αρχές Ανταγωνισμού της Ελλάδας, της Πολωνίας και της Ιταλίας, στο πλαίσιο Ευρωπαϊκού Προγράμματος Διδυμοποίησης (Μαρακές, 8/11/2023).
- Επίσκεψη στην 6η Διεθνής Έκθεση Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας «Halieutis» στο Αγκαντίρ (1-6.2.2023). Ενημέρωση ελληνικών Φορέων και συνδρομή συμμετέχουσας ελληνικής εταιρείας κατά επαφές της με μαροκινές Αρχές.
- Επίσκεψη στην 15η Διεθνή Αγροτική Έκθεση “SIAM” (Μεκνές, 2-7.5.2023). Ενημέρωση ελληνικών Φορέων και επαφές με δημόσιους και ιδιωτικούς Φορείς τους αγροδιατροφικού τομέα.

- Ενημέρωση μαροκινών Επιμελητηρίων και επαγγελματικών Φορέων για το Πρόγραμμα Φιλοξενίας Ξένων Εμπορικών Επισκεπτών (Hosted Buyers Program) σε κλαδικές εκθέσεις στην Ελλάδα (FOOD EXPO, GLOBAL PACK & FOODTECH), κατόπιν συνεννόησης με την Forum ΑΕ.
- Ενημέρωση μαροκινών Φορέων για μεγάλες κλαδικές Εκθέσεις και Συνέδρια οικονομικού και εμπορικού χαρακτήρα στην Ελλάδα, με δική μας πρωτοβουλία ή κατόπιν αιτήματος των διοργανωτών (πχ. Posidonia, Build Expo, Ναυτιλιακό Συνέδριο Αραβο-Ελληνικού Επιμελητηρίου).
- Εκπόνηση μελέτης για τον τομέα των δομικών υλικών στο Μαρόκο.
- Εκπόνηση συνοπτικής παρουσίασης του ενεργειακού τομέα της Μαυριτανίας.
- Ενημέρωση ελληνικών επαγγελματικών φορέων για μεγάλους δημόσιους διαγωνισμούς στο Μαρόκο, καθώς και για αλλαγές στην νομοθεσία της χώρας, όσον αφορά υποχρεωτικά πρότυπα και μέτρα εμπορικής άμυνας.
- Συνδρομή ελληνικών εξαγωγικών επιχειρήσεων, κατόπιν αιτήματός τους, μέσω παροχής ζητούμενων πληροφοριών, αποστολής στοχευμένων καταλόγων με εγχώριους εισαγωγείς και πληροφόρησης αναφορικά με τις ευκαιρίες εισόδου των συγκεκριμένων προϊόντων στην μαροκινή αγορά.

3 Συμπεράσματα – προτάσεις

3.1 Προοπτική ανάπτυξης διμερούς οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας

Η διμερής επιχειρηματική και εμπορική συνεργασία διαθέτει ευρέα περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης. Η διερεύνηση των συγκεκριμένων ανά τομέα ευκαιριών προϋποθέτει την επιδίωξη, από πλευράς των ελληνικών επιχειρήσεων, ανάπτυξης άμεσων διαπροσωπικών σχέσεων με τους μαροκινούς επιχειρηματίες, δεδομένης της μαροκινής επιχειρηματικής κουλτούρας.

Προοπτικές εντοπίζονται, ιδιαιτέρως, αλλά όχι αποκλειστικά, στους τομείς που αναγράφονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 21: Προοπτική ανάπτυξης διμερούς εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών

Κλάδοι ενδιαφέροντος	Ανάλυση – Αιτιολόγηση
Κατασκευές Δομικά υλικά Κτιριακός εξοπλισμός	<p>Ο κατασκευαστικός τομέας είναι διαχρονικά ένας από τους πλέον στρατηγικούς και δυναμικούς της μαροκινής οικονομίας, λόγω αυξημένων οικοδομικών αναγκών, εκτεταμένων προγραμμάτων δημοσίων έργων (λιμένες, αυτοκινητόδρομοι, αεροδρόμια, φράγματα) και τακτικών δράσεων στεγαστικής πολιτικής. Τα μεγάλα δημόσια και ιδιωτικά έργα που προγραμματίζονται εν όψει της διοργάνωσης του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου το 2030 ενισχύουν έτι περαιτέρω εν λόγω δυναμική.</p> <p>Συνεπώς, ευκαιρίες εντοπίζονται τόσο για τις ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες και εταιρείες μελετών (ειδικώς όσον αφορά την συμμετοχή σε δημόσια έργα, ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με εγχώριες εταιρείες), όσο και για τις ελληνικές εταιρείες δομικών υλικών.</p> <p>Ευρύ περιθώριο περαιτέρω ανάπτυξης των ελληνικών εξαγωγών δομικών υλικών και κτιριακού εξοπλισμού εντοπίζεται όσον αφορά ειδικά άσφαλτο, πέτρες, μάρμαρα, χρώματα, μονωτικά, πάνελ, επιχρίσματα, σωλήνες, γεωμεμβράνες, μεταλλικά τεχνουργήματα, εργαλεία, ηλεκτρολογικό και υδραυλικό εξοπλισμό, θερμοσίφωνες, εγκαταστάσεις κλιματισμού, είδη υγιεινής, συσκευές, συστήματα ασφαλείας, συστήματα αυτοματισμού, συστήματα σκίασης κ.α..</p> <p>Μεγάλες κλαδικές εκθέσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Salon International du Bâtiment, (SIB) - επόμενη διοργάνωση 20-24 Νοεμβρίου 2024 - Expro du BTP - επόμενη διοργάνωση δεν έχει ακόμα ανακοινωθεί (οι διοργανωτές έχουν εκδηλώσει ειδικό ενδιαφέρον για την συμμετοχή ελληνικών εταιρειών σε προνομιακές τιμές ενοικίασης εκθεσιακού χώρου). <p>Περισσότερες πληροφορίες μπορούν να αναζητηθούν στην μελέτη του Γραφείου μας για τον τομέα των δομικών υλικών στο Μαρόκο,</p>

	<p>η οποία είναι διαθέσιμη στην διαδικτυακή πύλη Agora, στον εξής σύνδεσμο: https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/84616.</p>
<p>Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας</p>	<p>Αναγνωρίζοντας την ενεργειακή επισφάλεια που προκύπτει από την εξωτερική εξάρτηση από εισαγόμενα ορυκτά καύσιμα και το μεγάλο εγχώριο δυναμικό ΑΠΕ, η χώρα επιδιώκει, συνεπώς, την αξιοποίηση του αιολικού και ηλιακού δυναμικού της (και προσφάτως των προοπτικών που εντοπίζονται στον τομέα του πράσινου υδρογόνου), με το βλέμμα στραμμένο τόσο στην τροφοδότηση της εγχώριας αγοράς, όσο και στην πραγματοποίηση εξαγωγών, καταφέροντας να συγκεντρώνει σημαντική δημόσια, αναπτυξιακή και ιδιωτική χρηματοδότηση.</p> <p>Η εθνική ενεργειακή στρατηγική, η οποία υιοθετήθηκε το 2009, στοχεύει στην αύξηση του μεριδίου συμμετοχής των ΑΠΕ στην συνολική εγκατεστημένη ισχύ σε πάνω από 52%, έως το 2030, ενώ σύμφωνα με τον εθνικό οδικό χάρτη υδρογόνου, το Μαρόκο έχει τη δυνατότητα να καλύψει περίπου το 4% της σχετικής παγκόσμιας ζήτησης.</p> <p>Ευκαιρίες για τις ελληνικές επιχειρήσεις εντοπίζονται όσον αφορά την κατασκευή υποδομών παραγωγής, μεταφοράς και διανομής ηλεκτρικής ενέργειας, παραγόμενης από ΑΠΕ (ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με ευρωπαϊκές ή μαροκινές εταιρείες), καθώς και την εξαγωγή προς το Μαρόκο συναφούς εξοπλισμού.</p> <p>Όσον αφορά τον εξοπλισμό ΑΠΕ, το Μαρόκο προσφέρει ευκαιρίες σε εταιρείες που δραστηριοποιούνται στους εξής τομείς: ηλεκτρικά εξαρτήματα, γεννήτριες, ηλιακοί θερμοσίφωνες, μπαταρίες/φορτιστές, εξοπλισμός συγκεντρωμένης ηλιακής ενέργειας (CSP), φωτοβολταϊκά (PV), διακόπτες, εφαρμογές υψηλής/μέσης/χαμηλής τάσης, τεχνική εκπαίδευση για επισκευή και συντήρηση σχετικών εγκαταστάσεων, εξοπλισμός αιολικής ενέργειας, έξυπνοι μετρητές, αισθητήρες, ηλεκτρολύτες.</p> <p>Όσον αφορά τους δημόσιους διαγωνισμούς έργων ΑΠΕ και πράσινου υδρογόνου, οι τρέχουσες δημοπρατήσεις βρίσκονται διαθέσιμες στην διαδικτυακή πύλη της Υπηρεσίας MASEN: https://etendering.masen.ma/index.php?page=entreprise.EntrepriseHome&goto=&lang=en.</p> <p>Μεγάλες κλαδικές εκθέσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Solaire Expo Maroc - επόμενη διοργάνωση 25-27 Φεβρουαρίου 2025 - World Power-to-X Summit - επόμενη διοργάνωση 8-9 Οκτωβρίου 2024 - Global Green Event by Pollutec - επόμενη διοργάνωση δεν έχει ακόμα ανακοινωθεί. <p>Περισσότερες πληροφορίες μπορούν να αναζητηθούν στην μελέτη του Γραφείου μας για τον τομέα των ΑΠΕ στο Μαρόκο, η οποία</p>

	<p>είναι διαθέσιμη στην διαδικτυακή πύλη Agora, στον εξής σύνδεσμο: https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/87650.</p>
<p>Διαχείριση Υδάτινων Πόρων Αφαλάτωση Επεξεργασία λυμάτων Τεχνολογίες επεξεργασίας και εξοικονόμησης νερού</p>	<p>Η διαχείριση των υδάτινων πόρων αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η μαροκινή οικονομία. Καθώς το Μαρόκο βρίσκεται σε κατάσταση διαρθρωτικής λειψυδρίας (η διαθεσιμότητα των υδάτινων πόρων έχει μειωθεί κατά 80% μέσα σε 50 χρόνια), η ξηρασία έχει ιδιαίτερος δυσμενείς επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα, ο οποίος καταναλώνει σημαντικές ποσότητες νερού (85% των πόρων), την στιγμή που εξακολουθεί να αποτελεί βασικό πυλώνα της μαροκινής οικονομίας, συνεισφέροντας το 14% του ΑΕΠ και απασχολώντας περίπου το 40% του ενεργού πληθυσμού της χώρας.</p> <p>Προς διαχείριση της εν λόγω κατάστασης, το Μαρόκο έχει ήδη υιοθετήσει μία σειρά μέτρων με σκοπό την ενίσχυση των υποδομών ύδρευσης (για παράδειγμα κατασκευή φραγμάτων, εγκαταστάσεων αφαλάτωσης και επεξεργασίας λυμάτων), βάσει του Εθνικού Προγράμματος Παροχής Πόσιμου Νερού και Νερού Άρδευσης για την περίοδο 2020-2027, του οποίο ο προϋπολογισμός φτάνει τα 143,9 δισ. DH (περίπου 14,39 δισ. €).</p> <p>Η διαρκής επιδίωξη της Μαροκινής Κυβέρνησης για ένταξη στην εθνική οικονομία και βιομηχανία νέων εργαλείων και μεθόδων εξοικονόμησης και αποτελεσματικότερης διαχείρισης των υδάτινων πόρων (με το βλέμμα στραμμένο σε πλήθος τομέων, από την άρδευση, μέχρι την παραγωγή πράσινου υδρογόνου), δημιουργεί ευκαιρίες τόσο θεσμικής, όσο και επιχειρηματικής συνεργασίας (μεταφορά τεχνογνωσίας, κατασκευή σχετικών υποδομών, εξαγωγή εξοπλισμού αφαλάτωσης και διαχείρισης υδάτινων πόρων).</p>
<p>Θαλάσσιες Μεταφορές</p>	<p>Το Μαρόκο αποτελεί κόμβο μεταφοράς εμπορευμάτων, αλλά και επιβατών, μεταξύ Αφρικής και Ευρώπης, και όχι μόνο. Η χώρα διαθέτει 43 λιμένες, από τους οποίους 14 εμπορικοί, 22 αλιευτικοί και 7 μαρίνες σκαφών αναψυχής.</p> <p>Το λιμενικό συγκρότημα «Tanger Med» αποτελεί το μεγαλύτερο λιμάνι διαμετακομιστικού εμπορίου στην Αφρική και από τα μεγαλύτερα της Μεσογείου. Το 2023, διακινήθηκαν συνολικά 122 εκ. τόνοι (Mt) εμπορευμάτων (αύξηση +13,6% σε σχέση με το 2022), εκ των οποίων το 21% αφορούσε σε εισαγωγές/εξαγωγές, και 8,6 εκ. εμπορευματοκιβώτια (αύξηση +13,4% σε σχέση με το 2022).</p> <p>Επιπλέον, έχει ήδη ξεκινήσει η κατασκευή των δύο νέων μεγάλων λιμένων «New Port of Nador West-Med» και «New Port of Dakhla Atlantique», στο Nador και στην Dakhla αντίστοιχα, τα οποία προγραμματίζεται να υπερβούν σε χωρητικότητα το «Tanger-Med».</p>

	<p>Η δυναμική αυτή δημιουργεί προοπτικές τόσο θεσμικής, όσο και επιχειρηματικής συνεργασίας στον τομέα των θαλασσίων μεταφορών, τομέα ιδιαίτερης βαρύτητας για την ελληνική οικονομία. Έχει εκδηλωθεί, παλαιότερα, ενδιαφέρον από την μαροκινή πλευρά για συνεργασία με Έλληνες εφοπλιστές στον τομέα των θαλάσσιων μεταφορών.</p>
<p>Αγροτικός και αλιευτικός Εξοπλισμός Ενδιάμεσα προϊόντα Τεχνολογίες επεξεργασίας τροφίμων</p>	<p>Η αγροτική παραγωγή αποτελεί έναν πολύ σημαντικό τομέα της μαροκινής οικονομίας, ο οποίος απασχολεί περίπου το 40% του συνολικού πληθυσμού.</p> <p>Η χώρα έχει σημαντική εγχώρια παραγωγή των περισσότερων αγροτικών προϊόντων μεσογειακής διατροφής, η οποία, ωστόσο, δυσκολεύεται να καλύψει την εσωτερική ζήτηση σε περιόδους ξηρασίας (πχ. σιτηρά, μέλι κ.α.) και έντονης κατανάλωσης (πχ. περίοδος ραμαζανιού), οπότε η επιπλέον ζήτηση καλύπτεται με εισαγωγές. Το ζήτημα της διατροφικής ασφάλειας και των αυξημένων αναγκών για εισαγωγή σιτηρών, απασχολεί έντονα την μαροκινή κυβέρνηση, ιδιαιτέρως λόγω του πολέμου στην Ουκρανία και της έντονης ξηρασίας.</p> <p>Ευκαιρίες στον αγρο-διατροφικό τομέα εντοπίζονται όσον αφορά συγκεκριμένα προϊόντα (π.χ. δένδρυλλια, αρωματικά φυτά, μέλι, ακτινίδια, χαρούπια, γαλακτοκομικά, συγκεκριμένα αλιεύματα, γλυκίσματα, πίτες, snacks κ.α.) και, κυρίως, τον αγροτικό, κτηνοτροφικό και αλιευτικό εξοπλισμό, τα ενδιάμεσα προϊόντα (π.χ. ζωοτροφές, παρασιτοκτόνα), καθώς και προϊόντα και τεχνολογίες επεξεργασίας και αξιοποίησης αγρο-διατροφικών προϊόντων, τυποποίησης και ποιοτικού ελέγχου. Σημειώνεται, ότι τα διατροφικά προϊόντα που απευθύνονται στην μαροκινή αγορά πρέπει να είναι χαλάλ.</p> <p>Υγειονομικά πιστοποιητικά μεταξύ Ελλάδας και Μαρόκου έχουν ήδη συμφωνηθεί όσον αφορά τις εξαγωγές (i) αλιευτικών προϊόντων, (ii) γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων, (iii) μελιού και προϊόντων μελισσοκομίας και (iv) τροφών για ζώα συντροφιάς.</p> <p>Επενδυτικές και εξαγωγικές ευκαιρίες (εξοπλισμός, τεχνογνωσία) εντοπίζονται και στον τομέα της υδατοκαλλιέργειας.</p> <p>Μεγάλες κλαδικές εκθέσεις: - Salon International de l'Agriculture au Maroc (SIAM) - επόμενη διοργάνωση Απρίλιος του 2025 - Halieutis - επόμενη διοργάνωση Φεβρουάριος 2025.</p>

Συμπληρωματικά προς τα ανωτέρω, συγκρατούνται, επίσης, τα ακόλουθα:

- Προοπτικές εντοπίζονται και στους ακόλουθους τομείς (εντός παρενθέσεως οι αντίστοιχες κλαδικές εκθέσεις): χημικά και πλαστικά (Plast Expo), ιατρικός εξοπλισμός (Morocco Medical Expo), καινοτομία, ψηφιακά προϊόντα και υπηρεσίες (Gitex Africa).
- Η ανελαστική εξάρτηση από τις εισαγωγές πετρελαιοειδών (πετρέλαιο, υγροποιημένα αέρια πετρελαίου, φυσικό αέριο, λιπαντικά, άνθρακας, ασφαλτος οδοποιίας), με μερίδιο 20% επί του συνόλου των εισαγωγών της χώρας, δημιουργεί ευρύ περιθώριο για διατήρηση και αύξηση των εξαγωγών επεξεργασμένων καυσίμων, λιπαντικών και υγροποιημένων αερίων πετρελαίων, η τιμή λιανικής πώλησης των οποίων καθορίζεται και επιδοτείται από το κράτος.
- Προκλήσεις όσον αφορά την εμπορική συνεργασία, προκύπτουν λόγω της επιδίωξης της Μαροκινής Κυβέρνησης, ειδικώς μετά την πανδημία, για ενίσχυση της αυτάρκειας της μαροκινής οικονομίας, μέσω προστασίας / ανάπτυξης της εγχώριας βιομηχανικής βάσης και μείωσης του εμπορικού ελλείμματος. Συγκεκριμένα, εφαρμόζεται Πολιτική Υποκατάστασης Εισαγωγών για ορισμένες κατηγορίες προϊόντων (π.χ. φάρμακα), σε συνδυασμό με προώθηση του brand “made in Morocco”, μέτρα εμπορικής άμυνας για βιομηχανικά προϊόντα, υποχρεωτικά πρότυπα, πιστοποιητικά και διαδικασίες αδειοδότησης, ειδικώς για βιομηχανικά και ηλεκτρονικά προϊόντα.
- Το Μαρόκο, πέρα από τις ευκαιρίες που προσφέρει η εσωτερική του αγορά (πληθυσμός 36 εκ.), μπορεί να προσφέρει και πολύτιμους διαύλους πρόσβασης στις αγορές όλης της Αφρικής, και ιδίως της Δυτικής Αφρικής. Η συνεργασία Ελλήνων εξαγωγέων με μαροκινά δίκτυα διανομής μπορεί να προωθήσει την εξωστρέφεια των ελληνικών προϊόντων σε πιο μακρινές (και άρα πιο δύσκολα προσβάσιμες) αφρικανικές αγορές.

3.2 Προοπτική προώθησης των επενδύσεων

Προοπτικές για προσέλκυση μαροκινών επενδύσεων εντοπίζονται, κυρίως, όσον αφορά την αγορά ακινήτων από Μαροκινούς που διαθέτουν οικονομική επιφάνεια, με βάση τα προβλεπόμενα στον ελληνικό νόμο κίνητρα και προϋποθέσεις.

Σύμφωνα με τον Νέο Επενδυτικό Χάρτη του Μαρόκου και τις προτεραιότητες των αρμόδιων μαροκινών Αρχών (Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου, Μαροκινή Υπηρεσία για την Ανάπτυξη Επενδύσεων και Εξαγωγών – AMDIE), τομείς προτεραιότητας για την προσέλκυση ΑΞΕ στο Μαρόκο είναι οι εξής:

- βιομηχανία (αυτοκινητοβιομηχανία, αεροναυπηγική, κλωστοϋφαντουργία, αγρο-διατροφική βιομηχανία, φαρμακοβιομηχανία)
- τεχνολογία / ψηφιακά συστήματα
- μεταφορές / logistics
- εξωτερική ανάθεση (outsourcing)
- ΑΠΕ – πράσινο υδρογόνο, υδατοκαλλιέργεια
- διαχείριση αποβλήτων, διαχείριση υδάτων

Βάσει του νέου μαροκινού Επενδυτικού Χάρτη και των σχετικών Διαταγμάτων που έχουν εκδοθεί, η συνολική κρατική χρηματοδότηση ενός επενδυτικού έργου μπορεί να φτάσει έως και το 30% του συνολικού ποσού της ιδιωτικής επένδυσης, με το ακριβές ποσοστό να καθορίζεται βάσει συγκεκριμένων γενικών (θέσεις εργασίας, συμμετοχή γυναικών, βιώσιμη ανάπτυξη), τοπικών και τομεακών προμοδοτήσεων. Ειδική πρόβλεψη υφίσταται για επενδύσεις που, βάσει ορισμένων κριτηρίων, θεωρούνται στρατηγικού χαρακτήρα.

Λαμβάνοντας υπόψη το πλήθος των Συμφωνιών Ελευθέρων Συναλλαγών που έχει συνάψει το Μαρόκο, η δραστηριοποίηση στην μαροκινή αγορά μεταφράζεται σε ευνοϊκή πρόσβαση σε περίπου 100 αγορές παγκοσμίως, και ειδικά της ΕΕ, της Αφρικής και του Αραβικού κόσμου. Η πλήρης εφαρμογή της African Continental Free Trade Area, σε βάθος περίπου δεκαετίας, σε συνδυασμό με την γεωγραφική θέση του Μαρόκου και το εξαιρετικά υψηλό επίπεδο λιμενικών και εν γένει μεταφορικών υποδομών που διαθέτει η χώρα, εκτιμάται ότι θα ενισχύσουν ακόμη περισσότερο τον ρόλο του Μαρόκου ως πύλης εισόδου για όλη την Αφρική.

3.3 Προτάσεις δράσεων ενίσχυσης εξωστρέφειας

Στο πλαίσιο ενδεχόμενης μελλοντικής πραγματοποίησης της 8^{ης} Μεικτής Διυπουργικής Επιτροπής, αλλά όχι αποκλειστικά σε αυτό, θα μπορούσε να προγραμματιστεί και η πραγματοποίηση επιχειρηματικής αποστολής στο Μαρόκο (η τελευταία πραγματοποιήθηκε από τον ΣΕΒ το 2018).

Η ύπαρξη Επιχειρηματικού Συμβουλίου (ΣΕΒ - CGEM) δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για στενότερη άμεση συνεργασία μεταξύ των δύο επιχειρηματικών κοινοτήτων.

Η επανέναρξη απευθείας πτήσεων Αθήνας-Μαρακές, από τον Δεκέμβριο του 2022, διευκολύνει τις μετακινήσεις μεταξύ των δύο χωρών. Η ενδεχόμενη επανέναρξη απευθείας πτήσεων με την Καζαμπλάνκα θα διευκόλυνε ακόμη περισσότερο τις επιχειρηματικές επαφές και τις τουριστικές ροές.

Τα επιχειρηματικά ήθη του Μαρόκου, σε συνδυασμό με την καλά εδραιωμένη στην μαροκινή αγορά παρουσία επιχειρήσεων και προϊόντων άλλων ευρωπαϊκών και μη χωρών (π.χ. Γαλλίας, Ισπανίας, Κίνας, Τουρκίας), καθιστούν απαραίτητη την συστηματική επιδίωξη διείσδυσης, από πλευράς ελληνικών επιχειρήσεων και προϊόντων. Ο παράγοντας εξοικονόμησης κόστους, καθώς και η ικανότητα προσαρμογής στα συναλλακτικά ήθη της χώρας και ανάπτυξης διαπροσωπικών σχέσεων, πρέπει να θεωρούνται ως καθοριστικές παράμετροι για την τελική επιλογή συνεργάτη εκ μέρους των μαροκινών επιχειρηματιών. Ο υφιστάμενος ανταγωνισμός επιβάλλει στους νεοεισερχόμενους στην μαροκινή αγορά την πραγματοποίηση δαπανών προβολής και τη διάθεση επαρκούς χρόνου δικτύωσης.

Προς επίτευξη μακροχρόνιων συνεργασιών με αξιόπιστους μαροκινούς συνεργάτες, κρίνεται απαραίτητη η διατήρηση τακτικών διαπροσωπικών επαφών, καθώς και η σταθερή συμμετοχή σε μεγάλες κλαδικές εκθέσεις στο Μαρόκο (για παράδειγμα Siam, Halieutis, Sib, Solaire, Gitex).

Ιδιαίτερως χρήσιμη κρίνεται η συμμετοχή της χώρας μας με εθνικό περίπτερο, σε σημαντικές διεθνείς εκθέσεις στο Μαρόκο, όπως στην αγροτική έκθεση Salon International de l'Agriculture (SIAM) και στην έκθεση κατασκευών και δημοσίων έργων Salon International du Bâtiment (SIB).

Η χρήση της αραβικής ή της γαλλικής γλώσσας μπορεί να διευκολύνει αρκετά την ανάπτυξη επαγγελματικών επαφών στο Μαρόκο, χωρίς, ωστόσο, να αποκλείεται η συνεννόηση στην αγγλική γλώσσα, ειδικά όσον αφορά τις μεγάλες επιχειρήσεις.

4 Παράρτημα - Χρήσιμες διευθύνσεις

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

▪ ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΡΑΜΠΑΤ

Διεύθυνση: 18 Rue Aït Hdidou, Souissi, Rabat 10 000

Τηλέφωνο: +212 537638975

Email: gremb.rab@mfa.gr

Website: www.mfa.gr/missionsabroad/fr/morocco.html

▪ ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΡΑΜΠΑΤ

18 Rue Aït Hdidou, Souissi, Rabat 10 000

Τηλέφωνο: +212 537638975

Email: ecocom-rabat@mfa.gr

Website: www.agora.mfa.gr/ta-grafeia-oikonomikon-emporikon-upotheseon/grafeia-ana-xora/office/853

▪ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ ΡΑΜΠΑΤ

18 Rue Aït Hdidou, Souissi, Rabat 10 000

Τηλέφωνο: +212 537655454

Email: grcon.rab@mfa.gr

ΜΑΡΟΚΙΝΕΣ ΑΡΧΕΣ

▪ Επίσημη ιστοσελίδα του Βασιλείου του Μαρόκου - Πρόσβαση στην ιστοσελίδα του συνόλου των μαροκινών Κεντρικών και Περιφερειακών Αρχών
<https://www.maroc.ma/fr/contact-administration>

▪ Ιστότοπος με στοιχεία επικοινωνίας όλων των μαροκινών Υπουργείων και των εποπτευόμενων από αυτά Οργανισμών και Ερευνητικών Ινστιτούτων (κυρίως ευρύτερης οικονομικής φύσης)

<https://lof.finances.gov.ma/fr/liens-utiles/minist%C3%A8res-marocains>

▪ SECRETARIAT GENERAL DU GOUVERNEMENT

Διεύθυνση : Quartier administratif, Avenue Mohamed V, Rabat - Chellah, Rabat

Τηλ.: +212 537739295

Website: <https://www.sgg.gov.ma/>

▪ MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES DE LA COOPÉRATION AFRICAINE ET DES MAROCAINS RÉSIDANT À L'ÉTRANGER

Διεύθυνση : 7 rue F. Roosevelt, Rabat

Τηλ.: +212 537761125

Website : www.diplomatie.ma

▪ MINISTERE DE LA JUSTICE

Διεύθυνση : Place Mamounia, BP 1015 Rabat

Τηλ.: +212 537213737

Email: Mjustice@justice.gov.ma

Website: www.justice.gov.ma

▪ **MINISTERE DES HABOUS ET DES AFFAIRES ISLAMIQUES**

Διεύθυνση : Mechouar, Rabat

Τηλ.: +212 537766851 / +212 537766801

Website: <https://www.habous.gov.ma/fr/>

▪ **MINISTERE DE L'ECONOMIE ET DES FINANCES**

Διεύθυνση : Bd. Med V. Quartier Administratif Rabat – Chellah

Τηλ.: +212 537677501

Fax: +212 537677526

E-mail : internet@finances.gov.ma

▪ **MINISTERE DE L'EQUIPEMENT ET DE L'EAU**

Διεύθυνση : Quartier Administratif, BP597, Rabat-Chellah

Téléphone: +212 537684242

Fax: +212 537684170

Website: <https://www.equipement.gov.ma/>

▪ **MINISTERE DE L'EDUCATION NATIONALE, DU PRESCOLAIRE ET DES SPORTS**

Διεύθυνση : Siège central-Bab Rouah

Τηλ.: +212 537687219

Fax : +212 537771874

Website: <https://www.men.gov.ma/>

▪ **MINISTERE DE LA SANTE ET DE LA PROTECTION SOCIALE**

Διεύθυνση: 335. Avenue Mohamed V RABAT

Τηλ.: +212 537761025 /+212 537761403/ +212 537763662

Fax: +212 537763895

E-mail: Contact@sante.gov.ma

Website: <https://www.sante.gov.ma/>

▪ **MINISTERE DE L'AMENAGEMENT DU TERRITOIRE NATIONAL, DE L'URBANISME, DE L'HABITAT ET DE LA POLITIQUE DE LA VILLE**

Aménagement du Territoire National et Urbanisme

Διεύθυνση : Immeuble Fadaa Ennakhil 1 - Espace les Palmiers, Angle Av Mehdi Benbarka et Annakhil Hay Riad, Rabat 10000 - Maroc

Annexe I : Angle Michlifen et Bou Iblane, Agdal – 10000 – Rabat

Annexe II : Hassan, Rabat, Maroc

Τηλ.: +212 537565003

Email: contact@muat.gov.ma

Website : <https://muat.gov.ma/>

Habitat et Politique de la Ville

Διεύθυνση : Rues Al Jouaze & Al Joumaize, Rabat 10000, Maroc

Τηλ.: +212 537577372

Email: contact@mhpv.ma

Website: <https://muat.gov.ma/>

▪ **MINISTERE DE L'AGRICULTURE, DE LA PECHE MARITIME, DU DEVELOPPEMENT RURAL ET DES EAUX ET FORETS**

Διεύθυνση : Avenue Mohamed V, Quartier administratif Place Abdellah Chefchaouni B.P.607, Rabat

Telephone: +212 802002050

Email: agri.contact@gmail.com

Website: <https://www.agriculture.gov.ma/>

▪ **MINISTERE DE L'INCLUSION ECONOMIQUE, DE LA PETITE ENTREPRISE, DE L'EMPLOI ET DES COMPETENCES**

Διεύθυνση : Rue Al Jommayz, Hay riad, Rabat

Τηλ.: +212 537760521

Email: communication@emploi.gov.ma

Website: <https://miepeec.gov.ma/>

▪ **MINISTERE DE L'INDUSTRIE ET DU COMMERCE**

Διεύθυνση: Quartier administratif, Rabat, Maroc.

Τηλ.: +212 53776522

Website : <https://www.mcinet.gov.ma/>

▪ **MINISTERE DU TOURISME, DE L'ARTISANAT ET DE L'ECONOMIE SOCIALE ET SOLIDAIRE**

Tourisme

Διεύθυνση : Av. Ennakhil, Hay Ryad-Rabat

Τηλ.: +212 537577800

Fax : +212 537577901

Website: <https://mtaess.gov.ma/fr/tourisme/>

Artisanat et Economie Sociale

Διεύθυνση : Avenue Mae Al Aynayne , Bp 6435, Haut Agdal , Rabat Instituts – Maroc

Téléphone: +212 537276290/91

Website: <https://mtaess.gov.ma/fr/artisanat>

▪ **MINISTERE DE L'ENSEIGNEMENT SUPÉRIEUR, DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE ET DE L'INNOVATION**

Διεύθυνση : Boulevard Mohamed Lyazidi - Hassan, BP : 4500 - RABAT

Téléphone: +212 5372175/01/02/03

Fax: +212 537217547

Email: contact@enssup.gov.ma

Website: <https://www.enssup.gov.ma/>

▪ **MINISTERE DE LA TRANSITION ENERGETIQUE ET DU DEVELOPPEMENT DURABLE**

Διεύθυνση : Rue Abou Marouane Essaadi BP : Rabat Instituts 6208 - Haut Agdal - Rabat – Maroc

Τηλ.: +212 537688400

Fax : +212 537688744

Email : contact@mem.gov.ma

Website: <https://www.mem.gov.ma>

▪ **MINISTERE DU TRANSPORT ET DE LA LOGISTIQUE**

Διεύθυνση : Avenue Mae Al Ainaine, Quartier Administratif - Agdal, Rabat BP 6381 Al Irfane-Rabat- CD

Τηλ.: +212 537679436

Fax : +212 537716953

Website: www.transport.gov.ma

▪ **MINISTERE DE LA JEUNESSE, DE LA CULTURE ET DE LA COMMUNICATION**

Jeunesse

Διεύθυνση : Avenue Ibn Sina, Rabat

Τηλ.: +212 537770419

Culture

Διεύθυνση : 1, Rue Ghandi, Rabat

Τηλ.: +212 537209400

Communication

Διεύθυνση : Avenue Allal El Fassi, Al Irfane, Rabat

Τηλ.: +212 537774274

Website: <https://mjcc.gov.ma/>

Email: contact@mjcc.gov.ma

▪ **MINISTERE DE LA SOLIDARITE, DE L'INSERTION SOCIALE ET DE LA FAMILLE**

Διεύθυνση : 47, Avenue Ibn Sina, Agdal

Τηλ.: +212 537684062

Email: contact@social.gov.ma

Website: <https://social.gov.ma/>

▪ **MINISTERE DE L'INVESTISSEMENT, DE LA CONVERGENCE ET DE L'EVALUATION DES POLITIQUES PUBLIQUES**

Διεύθυνση : Complexe administratif nouveau siège ANCFCC Tour 6 Avenue Abderrahim Bouabid Guich Oudaya, arrondissement Agdal Ryad Rabat, Rabat

▪ **MINISTERE DE LA TRANSITION NUMERIQUE ET DE LA REFORME DE L'ADMINISTRATION**

Διεύθυνση : B.P : 1076 Rue Ahmed Cherkaoui, quartier administratif, Agdal, Rabat

E-mail : ogpmaroc@mmsp.gov.ma

Website: <https://www.mmsp.gov.ma/fr>

▪ **BANK AL-MAGHRIB**

Διεύθυνση : 277, Avenue Mohammed V, Rabat

Τηλ.: +212 802001111

Email : accueil@bkam.ma

Website : <https://www.bkam.ma/>

▪ **HAUT-COMMISSARIAT AU PLAN (HCP)**

Διεύθυνση : Ilot 31-3, secteur 16, Hay Riad, Rabat

Tél.: +212 537576900

Website: <https://www.hcp.ma/>

▪ **OFFICE DES CHANGES**

Διεύθυνση : 31, Avenue Patrice Lumumba, Hassan, Rabat

Τηλ.: +212 537266363

Website: <https://www.oc.gov.ma/fr>

▪ **ADMINISTRATION DES DOUANES ET IMPOTS INDIRECTS**

Διεύθυνση : Avenue Annakhil, Hay Riad

Tél.: +212 801007000

Website: <https://www.douane.gov.ma/web/guest>

▪ **OFFICE NATIONAL DE SECURITE SANITAIRE DES PRODUITS ALIMENTAIRES (ONSSA)**

Διεύθυνση: Avenue Hadj Ahmed Cherkaoui Agdal - Rabat – Maroc

Tél: +212 537676500 / +212 537681351

Email: contact@onssa.gov.ma

Website: <https://www.onssa.gov.ma/>

▪ **OFFICE MAROCAIN DE LA PROPRIETE INDUSTRIELLE ET COMMERCIALE**

Διεύθυνση : R.S. 114 KM 9,5 Route de Nouasseur - SIDI MAAROUFCASABLANCA

Τηλ.: +212 522586400/10

Website : <http://www.ompic.ma/fr>

▪ **DIRECTION DES MEDICAMENTS ET DE LA PHARMACIE (DMP)**

Διεύθυνση : Rue Lamfadal Charkaoui B.P. 6206 – Rabat

Tél. : +212 537682289 / +212 537770645

Fax : + 212 537681931

Website : <https://dmp.sante.gov.ma/>

▪ **AGENCE MAROCAINE DE DEVELOPPEMENT DES INVESTISSEMENTS ET DES EXPORTATIONS**

Διεύθυνση : Attine Avenue, Mahaj Riad Center, Rabat

Tél. : +212 537673417

Website : <https://www.morocconow.com/>

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT RABAT-SALE-KENITRA**

Διεύθυνση : 23, avenue de la Victoire, Rabat

Τηλ.: +212 537776400 / +212 537776388

Email : info@rabatinvest.ma

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT TANGER-TETOUAN-AL HOCEIMA**

Διεύθυνση : Avenue Omar Ibn Al Khattab, 90000 Tanger, Maro

Τηλ.: +212 539342303 / +212 539943314

Email : info@investangier.com

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT L'ORIENTAL**

Διεύθυνση : Bd. Prince Héritier Moulay El Hassane Oujda

Τηλ.: +212 536682827

Email : msabri@orientalinvest.ma

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT FES-MEKNES**

Διεύθυνση : 45 Avenue Taha Houssine, Fès

Τηλ.: +212 535652057 / +212 535651646

Email : ytazi@fesmeknesinvest.ma

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT CASABLANCA-SETTAT**

Διεύθυνση : 104 Ang. GHANDI et rue LAARBI DOGHMI CASABLANCA

Τηλ.: 0522494242

Email : invest.cri@casainvest.ma

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT BENI MELLAL-KHENIFRA**

Διεύθυνση : Boulevard Bayrouth, BP 354, Béni Mellal 23 000 – Maroc

Τηλ.: +212 523482072

Email : azmi@coeurdumaroc.ma

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT DARAA-TAFILALET**

Διεύθυνση : N° 23 Bd Bir Anzarane, Centre-ville. Errachidia. Maroc

Τηλ.: +212 535573801

Email : elbaz@cridt.ma

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT MARRAKECH-SAFI**

Διεύθυνση: Avenue John Kennedy, Jnane IHarti, Gueliz Marrakech

Τηλ.: +212 524420493 / +212 524420492

Email : contact@crimarrakech.ma

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT SOUSS-MASSA**

Διεύθυνση : Souss Massa - Agadir Cité Founty B.P : 31.333 Agadir

Τηλ.: +212 528230877

Email : kgassib@agadirinvest.com

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT GUELMIM-OUED NOUN**

Διεύθυνση : N° 04, Lotissement Al-Qods - BP 202 - 81000 Guelmim - Maroc

Τηλ.: +212 528771555 / +212 528771777 / +212 528771444

Email : contact@guelmiminvest.ma

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT LAAYOUNE-SAKIA EL HAMRA**

Διεύθυνση : Mahaj Mohamed VI (Ex Av Es-Smara), Bp 2266 Laâyoune, 70 000

Τηλ.: +212 528991201

Email : mo.jiffer@gmail.com

▪ **CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT DAKHLA-OUED-EDDAHAB**

Διεύθυνση: bd Ahmed Benchekroune, Massira II DAKHLA

Τηλ.: +212 528898535

ΕΜΠΟΡΙΚΑ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΑ

▪ Επίσημη ιστοσελίδα της Ομοσπονδίας των Μαροκινών Επιμελητηρίων Εμπορίου, Βιομηχανίας και Υπηρεσιών - Πρόσβαση στην ιστοσελίδα και τα στοιχεία επικοινωνίας του συνόλου των Επιμελητηρίων της χώρας <http://www.fcmcis.ma/fr/ccis-fr.html>

▪ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE CASABLANCA-SETTAT (CCIS-CS)**

Διεύθυνση : 98, Boulevard Mohammed V, Casablanca 20250

Tél : +212 522264371

Fax : +212 522268436

Email: contact@cciscs.ma

Website: www.cciscs.ma

▪ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE RABAT-SALE-KENITRA (CCIS-RSK)**

Διεύθυνση : 1 Rue Ghandi, Rabat 10000

Τηλ.: +212 537202430

Website: <http://www.rabat.cci.ma/>

▪ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE MARRAKECH-SAFI (CCIS-MS)**

Διεύθυνση: Jnane El Harti Guéliz Marrakech - Maroc

Tél: +212 524457560

Website : <https://www.ccisrms.ma/>

- **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE TANGER-TETOUAN-AL HOCEÏMA (CCIS-TTA)**

Διεύθυνση : Angle Rues Ibn Taimia et EL Hariri –B.P : 411-Tanger- Maroc.

Τηλ.: +212 539323842 / +212 531987548

Email : contact@ccistta.ma

Website: <https://ccistta.ma/?lang=fr>

- **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE L'ORIENTAL (CCIS-ORIENTAL)**

Διεύθυνση : District d'Al Quds BP 413 Oujda PL 60000, Oujda Maroc

Τηλ.: +212 536500697

Email: contact@cciso.ma

Website: <https://ccis-oriental.ma/>

- **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE DRAA-TAFILALET (CCIS-DT)**

Διεύθυνση : C.C.I.S, Av. Moulay Abdellah, Ouarzazate 45000

Τηλ.: +212 524882832

ΤΡΑΠΕΖΕΣ

- Μαροκινός ιστότοπος που προσφέρει πρόσβαση στο σύνολο των τραπεζικών ιδρυμάτων που δραστηριοποιούνται στο Μαρόκο <https://ma-banque.ma/liste-des-banques/>
- **BANQUE POPULAIRE DU MAROC** <https://www.groupebcp.com/fr>
- **ATTIJARIWafa BANK** <https://www.attijariwafabank.com/fr>
- **BANK OF AFRICA** <https://www.bankofafrica.ma/>
- **CREDIT AGRICOLE DU MAROC** <https://www.creditagricole.ma/fr>
- **SOCIETE GENERALE MAROC** <https://www.sgmaroc.com/>
- **CREDIT DU MAROC** <https://www.creditdumaroc.ma/>
- **CIH BANK** <https://www.cihbank.ma/>
- **BANQUE MAROCAINE POUR LE COMMERCE ET L'INDUSTRIE (BMCI)**
<https://www.bmci.ma/>

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

- **OFFICE DES FOIRES ET DES EXPOSITIONS DE CASABLANCA**

Τηλ.: +212 522201157

- **URBACOM**

Τηλ.: +212 522207583

Email: urbacom@urbacom.net

Website: www.urbacom.net

- **AICOM EVENTS**

Τηλ.: +212 522994585

Email: contact@aicomevents.com

Website: www.aicomevents.com

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

- Συνομοσπονδία Μαροκινών Ξενοδόχων - Fédération Nationale de l'Industrie Hôtelière

Διαθέσιμες πληροφορίες για τις περιφερειακές ξενοδοχειακές Ενώσεις, καθώς και τις μεγάλες αλυσίδες ξενοδοχείων)

+212 522267313

Email: info@fnih.ma

Website: www.fnih.ma

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ

- Ιστοσελίδα Στοιχεία Μαροκινού Υπουργείου Εξωτερικών με τα στοιχεία επικοινωνίας των Διπλωματικών Αποστολών στο Μαρόκο

www.diplomatie.ma/fr/annuaire